

Хмельницький національний університет
Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту
Кафедра психології та педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА ДИПЛОМНА РОБОТА

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
Рівень вищої освіти

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Назва теми

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 053 «Психологія»
Шифр і назва галузі знань

Шифр _____
Номер ІНП

Виконала:

здобувачка 4-го курсу, група ПП-19-2

Підпис

Альона ЗАХАРЧЕНКО

Ім'я, Прізвище

Керівник : кандидат психологічних наук

доцент кафедри психології та педагогіки

Науковий ступінь, вчене звання

Підпис

Наталія СУРГУНД

Ім'я, Прізвище

Нормоконтролер _____

Підпис

Ім'я, Прізвище

До захисту допускаю:

Зав. кафедри психології та педагогіки

доктор психологічних наук, професор

Підпис

Євген ПОТАПЧУК

Ім'я, Прізвище

_____ 2023 р

Хмельницький 2023

АНОТАЦІЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Тема кваліфікаційної дипломної роботи «ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ»

Здобувач (ка) Альона ЗАХАРЧЕНКО

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник Наталія СУРГУНД

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Кваліфікаційна дипломна робота включає 105 сторінок, 8 таблиць, 14 рисунків, перелік джерел посилення складає 42 найменувань, 3 додатки.

Ключові слова: соціальний інтелект, емоційний інтелект, емоції, емпатія, комунікація.

Об'єкт дослідження: соціальний інтелект особистості.

Предмет дослідження: психологічні особливості соціального інтелекту здобувачів вищої освіти.

За результатами дослідження розроблено практичні рекомендації для розвитку соціального інтелекту у здобувачів вищої освіти, здійснено теоретичний аналіз поняття соціальний інтелект в сучасних науково-психологічних джерелах.

Одержані результати можуть бути використані для подальших досліджень цієї теми, а також у процесі підготовки майбутніх психологів в умовах ВНЗ.

Дипломник _____ Альона ЗАХАРЧЕНКО

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Дата подання кваліфікаційної дипломної роботи до захисту :

_____ 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ	9
1.1. Поняття соціального інтелекту.....	9
1.2. Особливості розвитку соціального інтелекту в умовах закладів вищої освіти.....	14
1.3. Соціальний інтелект під час війни	21
1.4. Шляхи розвитку соціального інтелекту	26
Висновки до розділу	31
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	33
2.1. Організація та вибір методик емпіричного дослідження соціального інтелекту здобувачів вищої освіти в умовах університету	33
2.2. Аналіз отриманих результатів діагностики соціального інтелекту.....	41
2.3. Практичні рекомендації щодо розвитку соціального інтелекту в умовах університету	62
Висновки до розділу	61
ВИСНОВКИ	63
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	70
ДОДАТКИ	75

ВСТУП

Актуальність теми. Вивчення соціального інтелекту є актуальною психологічною проблемою сьогодення, особливо в юнацькому віці. На сьогоднішній день значення цього феномена відіграє велику роль у соціальній взаємодії кожної людини та побудові міжособистісних стосунків в колективі. В зв'язку з ситуацією в країні, особливо під час війни, кожна людина відчуває широкий спектр різних емоцій – як позитивних, так і негативних. Але в умовах війни вплив негативних емоцій на суспільство суттєво збільшився. Відповідно, можливість легко встановлювати оптимальні міжособистісні стосунки, розуміти один одного в соціальній взаємодії стає все важче. Зокрема це стосується молоді, етап розвитку якої після закінчення школи співпав з нинішніми реаліями війни з агресією росії. Перед психологами постає актуальна проблема пошуку ефективних шляхів розвитку соціального інтелекту серед молоді, зокрема в умовах навчання у закладах вищої освіти (ЗВО).

Саме тому на сучасному етапі суттєво зросла актуальність проблеми вивчення психологічних особливостей соціального інтелекту серед студентської молоді з метою знаходження ефективних шляхів оптимізації його розвитку. Саме тому і була обрана тема «Психологічні особливості соціального інтелекту здобувачів вищої освіти».

Об'єкт дослідження: соціальний інтелект особистості

Предмет дослідження: психологічні особливості соціального інтелекту здобувачів вищої освіти

Мета дослідження: виявлення психологічних особливостей соціального інтелекту здобувачів вищої освіти та розробка рекомендацій щодо його розвитку.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз поняття соціальний інтелект в сучасних науково-психологічних джерелах;
2. Визначити психологічні особливості соціального інтелекту здобувачів вищої освіти.

3. Провести емпіричне дослідження психологічних особливостей соціального інтелекту здобувачів вищої освіти та розробити практичні рекомендації щодо розвитку соціального інтелекту для здобувачів вищої освіти.

Гіпотеза дослідження: показники розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти, які здобувають психологічну освіту, відрізняються певними психологічними особливостями від показників розвитку соціального інтелекту студентів економічних спеціальностей.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення, класифікація і систематизація даних психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження;

- емпіричні: спостереження, психодіагностичні методики : «Тест для визначення рівня Соціального Інтелекту» (Гілфорд-Салліван), «Опитувальник діагностики рефлексії» (А.Карпов), «Методика діагностики соціально-комунікативної компетентності» (Е.Зеєр).

- статистичні – методи описової статистики, математичне опрацювання результатів дослідження за допомогою порівняльного аналізу.

Теоретичне значення роботи полягає в розширенні та поглибленні знань щодо особливостей розвитку соціального інтелекту в умовах навчання в вищій освіті відповідно до фахової спрямованості здобувачів вищої освіти та специфіки навчання у ЗВО.

Практична значущість роботи полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані у процесі підготовки майбутніх психологів в умовах ВНЗ.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось на базі Хмельницького національного університету. Вибірку дослідження склали студенти-психологи (30 осіб) та студенти-економісти (30 осіб), загальна кількість виборки -60 осіб.

Особистий внесок автора полягає в умінні проводити дослідження, здійснювати обробку даних та узагальнювати отримані результати емпіричного дослідження, опрацьовувати наукову літературу та робити висновки. Автором роботи ґрунтовно вивчено, систематизовано та узагальнено досвід відомих

науковців щодо проблематики розвитку соціального інтелекту. На основі даної роботи було проведено емпіричне дослідження з визначення психологічних особливостей рівнів розвитку соціального інтелекту а також його особливостей в умовах навчання в закладі вищої освіти.

Апробація результатів роботи. Основні теоретичні та практичні результати дослідження було представлено на XI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців» » (м. Хмельницький, ХНУ, 27 квітня 2023р.).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з розділів, висновків, списку використаних джерел та 3 додатків. Основний зміст викладено на 68 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ

1.1. Поняття соціального інтелекту

Протягом тривалого часу існували дві протилежні думки щодо природи інтелекту. За першою думкою, інтелект вважався виключно спадковою рисою: людина народжувалася або розумною, або ні. За другою точкою зору, інтелект пов'язувався з швидкістю сприйняття або реакції на зовнішні подразники .

Сьогодні більшість психологів приймають останнє визначення інтелекту, в якому він розглядається як здатність індивіда адаптуватися до оточуючого середовища [5].

Соціальний інтелект – це здатність людини розуміти та ефективно взаємодіяти з іншими людьми. Це поняття описує набір навичок та якостей, необхідних для успішної соціальної взаємодії, таких як емпатія, співпереживання, вміння спілкуватися, розв'язувати конфлікти та співпрацювати з іншими людьми.

Соціальний інтелект включає в себе когнітивні та емоційні аспекти. Когнітивний аспект пов'язаний зі здатністю розуміти та інтерпретувати соціальну інформацію, здійснювати раціональні висновки щодо поведінки людей та передбачати їхні дії. Емоційний аспект пов'язаний зі здатністю ефективно виражати свої емоції, розуміти та сприймати емоції інших людей, виявляти співчуття та міцність емоційних зв'язків з іншими людьми.

Розвиток соціального інтелекту може бути сприяти вдосконаленню взаємодії з іншими людьми, покращенню міжособистісних стосунків та досягненню успіху в різних сферах життя.

Соціальний інтелект включає в себе здатність розуміти інших людей, співпереживання, співпрацю та розв'язання конфліктів. Також автори зазначають, що соціальний інтелект є важливим фактором у багатьох сферах життя, таких як міжособистісні стосунки, робота та навчання.

Крім того, розглядають дослідження, які показують, що люди з вищим рівнем соціального інтелекту мають більші шанси на успіх у взаєминах з іншими людьми та у досягненні своїх цілей. Вони обговорюють способи розвитку соціального інтелекту, включаючи тренування співпереживання та співпраці, а також підвищення рівня свідомості та розуміння власних емоцій і емоцій інших людей [5].

Книга "Social Intelligence: The New Science of Human Relationships" авторства Даніеля Гоулмана - це наукове дослідження, присвячене соціальному інтелекту та його ролі у міжособистісних відносинах. У цій книзі автор описує соціальний інтелект як здатність розуміти та керувати власними емоціями, розуміти та відчувати емоції інших людей, а також здійснювати ефективну міжособистісну взаємодію.

Одним з ключових аспектів соціального інтелекту, описаним у книзі "Social Intelligence: The New Science of Human Relationships" авторства Данієла Гоулмана, є емпатія - здатність сприймати і розуміти емоції інших людей. Автор стверджує, що емпатія є важливою складовою як соціальної, так і емоційної інтелектуальної компетенції. Автором наводиться багато прикладів того, як соціальний інтелект впливає на наші взаємини з іншими людьми, і як він може допомогти у побудові успішних відносин. Ось кілька з них:

- Приклади емпатії: автор описує випадки, коли емпатія допомагає людям зрозуміти інших людей і спілкуватися з ними ефективніше. Наприклад, емпатія може допомогти лікарям краще зрозуміти своїх пацієнтів і надати їм кращу медичну допомогу.
- Приклади взаємодії: автор описує різні ситуації, коли соціальний інтелект допомагає людям побудувати успішні взаємини з іншими людьми. Наприклад, лідери з високим соціальним інтелектом можуть побудувати ефективні команди і досягати спільних цілей.
- Приклади міжособистісних взаємин: автор описує різні ситуації, коли соціальний інтелект допомагає людям побудувати більш глибокі та здорові міжособистісні взаємини з іншими людьми. Наприклад, соціальний

інтелект може допомогти людям розв'язувати конфлікти та покращувати взаємини в родинях, парах та дружбі [7].

Едвард Торндайк, американський психолог, був одним із перших, хто використовував термін "соціальний інтелект". У своїй книзі "Intelligence and its uses" він вперше запропонував концепцію соціального інтелекту, що включає в себе здатність розуміти та управляти взаємодією з іншими людьми. Торндайк стверджував, що соціальний інтелект є окремим видом інтелекту, незалежним від інших видів інтелекту, таких як вербальний чи математичний. Він також вважав, що соціальний інтелект є важливим фактором успіху в соціальній та професійній сферах. Таким чином, він зробив вагомий внесок у розвиток концепції соціального інтелекту та його значення для успіху в житті [9].

"Соціальний інтелект є складним явищем, яке складається з різних аспектів, таких як розуміння та виявлення емоцій, емпатія, комунікаційні навички, розв'язання конфліктів та інші. Ці аспекти можуть бути розвинені у різних ступенях у різних людей, і вони взаємодіють один з одним, що визначає загальний рівень соціального інтелекту. Соціальний інтелект є важливим фактором для досягнення успіху в багатьох сферах життя, включаючи професійну діяльність, особисті відносини та соціальну адаптацію" [37].

Термін "соціальний інтелект" був запропонований у 1983 році американським психологом Едвардом Торренсом. Він вважав, що соціальний інтелект може бути розвинутим через навчання та практику, і це може покращити ефективність взаємодії між людьми в різних соціальних ситуаціях.

Соціальний інтелект включає в себе кілька складових, які взаємодіють між собою та впливають на рівень розвитку соціальної компетентності людини. Основні складові соціального інтелекту, які визначають рівень соціальної компетентності людини, описані нижче:

- Емпатія – здатність почувати і розуміти емоції інших людей та відчувати співчуття до їхнього стану. Це важлива складова соціального інтелекту, яка допомагає людям краще розуміти один одного, виявляти турботу та допомогу в потребі.

- Соціальна компетентність – здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми та досягати спільних цілей. Це включає в себе здатність до комунікації, співпраці, розв'язання конфліктів та прийняття рішень.
- Саморегуляція – здатність контролювати свої емоції та поведінку в різних ситуаціях. Це включає в себе здатність до стресостійкості, контролювання імпульсів та розумного вибору поведінки.
- Соціальна ініціативність – здатність проявляти ініціативу в різних соціальних ситуаціях, приймати активну участь у розв'язанні проблем та досягати спільних цілей.

М.І. Бобнєва, психолог та соціолог, вивчала соціальний інтелект у контексті соціального розвитку особистості. Вона визначала соціальний інтелект як особливу здібність людини, що формується в процесі її діяльності в соціальній сфері, у сфері спілкування і соціальних взаємодій. У своїх дослідженнях автор стверджує, що між загальним інтелектуальним розвитком та рівнем соціального інтелекту не існує прямого зв'язку. Вона підкреслювала, що високий інтелектуальний рівень є необхідною, але недостатньою умовою для соціального розвитку особистості. Тобто людина з високим рівнем загального інтелекту може мати проблеми з соціальною адекватністю і бути соціально нездатною.

Це означає, що соціальний інтелект формується окремо від загального інтелекту і залежить від інших факторів, таких як соціальний досвід, вміння спілкуватися, розуміння емоцій та інші аспекти, пов'язані з соціальними взаємодіями. Таким чином, М.І. Бобнєва відмічала важливість соціального інтелекту у формуванні особистості і підкреслювала, що він не обов'язково пов'язаний зі загальним інтелектуальним рівнем [28].

Р. Стернберг запропонував свою власну теорію інтелекту, в рамках якої він виділив три типи інтелекту: компонентний інтелект, емпіричний інтелект та ситуативний інтелект. Особливо значущим для розуміння соціального інтелекту є ситуативний інтелект, який відображає прояви особистості в соціальних ситуаціях.

Серед численних досліджень, підходів та теорій соціального інтелекту, існують певні підходи, які заслуговують особливої уваги. Для глибшого розуміння феномену соціального інтелекту пропонується розглянути його структуру та механізми.

В.Н. Куніцина запропонувала визначати соціальний інтелект як глобальну здібність, яка базується на комплексі інтелектуальних, особистісних, комунікативних і поведінкових характеристик, а також на рівні енергетичного забезпечення процесів саморегуляції. Ці характеристики впливають на прогнозування розвитку міжособистісних ситуацій, інтерпретацію інформації та поведінки, готовність до соціальної взаємодії та прийняття рішень. Отже, складові соціального інтелекту включають:

1. Комунікативно-особистісний потенціал: це комплекс властивостей, які полегшують або ускладнюють спілкування. На його основі формуються такі інтегральні комунікативні якості, як психологічна контактність і комунікативна сумісність.
2. Характеристики самосвідомості: це почуття самоповаги, відсутність пригнічених імпульсів та відкритість до нових ідей.
3. Соціальна перцепція, соціальне мислення, соціальна уява, соціальне уявлення: це здатність розуміти та моделювати соціальні явища, розуміти людей та їх мотиви.
4. Енергетичні характеристики: вони включають психічну та фізичну витривалість, активність та слабку виснаженість.

Ці компоненти утворюють структуру соціального інтелекту і впливають на здатність індивіда успішно функціонувати в соціальних взаємодіях, розуміти і сприймати оточуючих людей та ефективно вирішувати міжособистісні ситуації [27].

Отже, розвиток емоційного інтелекту в умовах ЗВО може бути важливим фактором, який сприяє підвищенню якості життя та професійної компетентності студентів. Для цього необхідно створити сприятливі умови для розвитку емоційного інтелекту, залучивши до процесу навчання досвідчених психологів

та тренерів з емоційного розвитку, створивши безпечне та сприйнятливe середовище для студентів та забезпечивши підтримку з боку адміністрації ЗВО.

Такий підхід може допомогти студентам зробити кращі особисті та професійні вибори, збільшити їх ефективність та успішність в навчанні та в роботі, а також зробити їх більш здатними співпрацювати з іншими людьми та керувати своїми емоціями в різних ситуаціях.

Дослідження щодо соціального інтелекту мають багато років історії, і вони постійно розвиваються і поглиблюються. В психологічних дослідженнях, проведених Едвардом Торндайком в кінці 19-го та початку 20-го століття, він вперше використав термін "соціальний інтелект". Він визначив соціальний інтелект як здатність до ефективного міжособистісного спілкування та взаємодії.

У середині 20-го століття Джойс Гілфорд вніс значний внесок у розвиток досліджень щодо соціального інтелекту. Він включив соціальний інтелект до своєї моделі інтелекту та визначив його як здатність розуміти та вирішувати проблеми, пов'язані зі спілкуванням і взаємодією з іншими людьми.

Крім Торндайка і Гілфорда, існує багато інших вчених, які внесли важливий внесок у дослідження соціального інтелекту. Серед них Ганс Айзенк, який розглядав соціальний інтелект у контексті загальної теорії інтелекту, Роберт Стернберг, який розробив теорію тріадичного інтелекту, що включає соціальний аспект, а також Марк Форд та Майкл Тісак, які вивчали вимірювання соціального інтелекту та його роль у проблемному розв'язанні.

Ці дослідження відіграють важливу роль у розвитку теорій, методик та практик соціального інтелекту. Вони надають базу для подальших досліджень та допомагають розуміти роль соціального інтелекту в міжособистісних відносинах, комунікації та успішності в різних сферах життя.

В останні два десятиліття в українській психологічній науці було проведено різнопланові дослідження щодо соціального інтелекту. Деякі з дослідників, які працюють у цій області, включають Руденко С.В., Івашкевич Е.З., Кожушко С.П., Миронюк Є.В., Харченко С.В., Федорі Ю.С., Ляховець Л.О.,

Сургова С.Ю., Василевська О.І., Каменська Н.Л., Стрілецька І.І., Руда Н.Л. Вони досліджують різні аспекти соціального інтелекту.

Поряд з цим, поняття емоційного інтелекту також є предметом вивчення деяких дослідників. Серед них можна відзначити Бреус Ю.В., Куценко Я.М., Опанасюк І.В., Четверик-Бурчак А.Г., Коврига Н.В., Амплєєва О.М., Каплуненко Я.Ю. Вони досліджують емоційний інтелект та його вплив на соціальну взаємодію та поведінку.

Крім того, деякі дослідники приділяють особливу увагу соціальній компетентності, яку можна розглядати як результат функціонування соціального інтелекту. Серед них Шишова О.М., Варецька О.В., Шахрай В.М., Докторович М.О., Зарубінська І.Б.

Ці дослідження сприяють розумінню ролі соціального інтелекту, емоційного інтелекту та соціальної компетентності в формуванні поведінки та взаємодії людей у різних контекстах життя.

У сучасній психологічній науці з соціального інтелекту активно працюють багато вчених з усього світу. Ось кілька імен вчених, які є визнаними експертами в галузі соціального інтелекту:

1. Деніел Гоулман (Daniel Goleman) - автор книги "Емоційний інтелект" і один з провідних дослідників в області соціального і емоційного інтелекту.

2. Річард Девідсон (Richard Davidson) - відомий нейробіолог, який досліджує зв'язок між мозком і емоціями, включаючи соціальний інтелект.

3. Пітер Саловей (Peter Salovey) - співрозробник концепції емоційного інтелекту та один з піонерів дослідження соціального інтелекту.

4. Джон Майєрс (John D. Mayer) - співрозробник теорії емоційного інтелекту і активний дослідник соціального інтелекту.

5. Джозеф Ле Доу (Joseph LeDoux) - експерт у галузі нейробіології емоцій, який досліджує роль емоцій у соціальній взаємодії.

6. Лінда Ланглі (Linda Langley) - вчена, яка досліджує соціальний інтелект у контексті міжособистісних відносин.

Це лише кілька прикладів сучасних вчених, які активно досліджують соціальний інтелект і його роль у нашому житті. Слід зазначити, що це широка і багатогранна область, і в ній працює багато інших вчених, які також роблять важливі внески у розуміння соціального інтелекту.

1.2. Особливості розвитку соціального інтелекту в умовах закладів вищої освіти

Розвиток соціального інтелекту у студентів може мати кілька особливостей, оскільки це період активного освоєння знань і формування особистісного розвитку.

Університетське середовище надає студентам можливість взаємодіяти з різними людьми, включаючи однолітків, викладачів, співробітників та інші члени спільноти. Ця взаємодія сприяє розвитку соціальних навичок, таких як спілкування, співробітництво, розуміння потреб інших людей та побудова здорових взаємин [24].

Багато навчальних програм включають групові проекти та завдання, де студенти спільно працюють над вирішенням завдань або розв'язанням проблем. Це розвиває навички співпраці, лідерства, конструктивного обговорення та розв'язання конфліктів, що сприяє соціальному інтелекту [29].

Університети часто мають студентів з різних культур, національностей та фондів. Це створює можливості для міжкультурної взаємодії та розуміння інших культур. Студенти мають можливість вчитися поважати, цінувати та розуміти різноманіття, адаптувати свою комунікацію до потреб різних культур та розвивати соціальний інтелект в контексті міжкультурного спілкування.

У студентському житті можуть бути різні емоційні виклики, такі як стрес, тиск від навчання, адаптація до нового середовища тощо. Розвиток соціального інтелекту включає розуміння та управління власними емоціями, а також співчуття та розуміння емоцій інших людей.

Багато студентів виявляють інтерес до волонтерської роботи та соціальної діяльності. Участь у таких проектах допомагає розвивати соціальну свідомість, співробітництво, лідерство та розуміння соціальних проблем, що покращує соціальний інтелект [36].

Соціальний і емоційний інтелект взаємопов'язані концепції, які спираються на розуміння і використання емоційної інформації в соціальних взаєминах.

Емоційний інтелект (ЕІ) описує здатність розпізнавати, розуміти та керувати власними емоціями і емоціями інших людей. Включає в себе уміння виявляти емоції, розуміти їх походження, виражати їх адекватно та керувати ними. ЕІ також охоплює вміння співчувати, встановлювати і підтримувати емоційні зв'язки з іншими людьми.

Соціальний інтелект (СІ) включає в себе здатність розуміти і спілкуватися з іншими людьми, виявляти емпатію, сприймати соціальні ситуації і адаптуватися до них. Включає уміння читати невербальні сигнали, розуміти соціальні норми і культурні контексти, встановлювати і підтримувати взаємини з іншими людьми [22].

Соціальний і емоційний інтелект взаємопов'язані, оскільки емоції грають важливу роль у соціальних взаєминах. Розуміння і керування емоціями, які виникають у нас і у інших людей, допомагає нам взаємодіяти ефективно і побудувати міцні соціальні зв'язки. Співпраця, емпатія, розуміння інших людей, виявлення та вираження емоцій - це всі важливі складові соціального і емоційного інтелекту.

Розвиток соціального і емоційного інтелекту може покращити наші навички спілкування, сприяти більш глибокому розумінню інших людей, підвищувати нашу ефективність у командній роботі та лідерстві. Дослідження показують, що люди з вищим рівнем соціального і емоційного інтелекту мають кращі стосунки з іншими, досягають більшого успіху в професійній сфері і мають більший рівень задоволення в житті.

Ці особливості розвитку соціального інтелекту в процесі навчання у закладах вищої освіти сприяють формуванню компетентних та емоційно-розумово витривалих особистостей, здатних до ефективної соціальної взаємодії у різних сферах життя [40].

Соціальний інтелект грає важливу роль у юнацькому віці, коли молоді люди активно формують свою ідентичність та взаємини з оточуючими.

У цьому віці молоді люди починають усвідомлювати себе як частину соціального середовища. Вони розвивають здатність розуміти і впливати на інших, враховувати соціальні норми і встановлювати взаємини з різними групами людей.

Юнаки та дівчата стикаються зі значними змінами емоційного стану під час підліткового періоду. Розвиток соціального інтелекту допомагає їм впоратися з цими змінами, розпізнавати та розуміти свої емоції, а також емоції інших людей. Це сприяє покращенню спілкування, встановленню добрих міжособистісних стосунків та уникненню конфліктів.

У цьому віці молоді люди навчаються співчувати іншим, розуміти їх почуття та переживання. Соціальний інтелект сприяє розвитку емпатії шляхом вміння читати невербальні сигнали, виявляти інтерес до думок і почуттів інших людей та розуміти їхні потреби.

Розвиток соціального інтелекту сприяє вдосконаленню навичок комунікації. Молоді люди вчаться ефективно висловлювати свої думки, слухати інших, використовувати невербальну комунікацію та розв'язувати конфлікти.

Соціальний інтелект допомагає молодим людям розвивати вміння бути лідерами. Вони вчаться мотивувати інших, організовувати спільну діяльність, приймати рішення та вести команду [16].

Розвиток соціального інтелекту у юнацькому віці є важливим фактором для успішного соціального адаптування, формування стабільних міжособистісних стосунків і розвитку лідерських якостей, які будуть корисними в подальшому житті.

Період студентства є особливим етапом у житті людини, пов'язаним із отриманням вищої освіти. Багато дослідників вважають, що студентський період належить до юнацького віку, що триває від 17 до 25 років. У цей час зростає потреба в спілкуванні з іншими людьми і визнанні, що значно впливає на активну взаємодію з соціальними групами, особливостями навчання та виховання у вищих навчальних закладах.

Потреба у спілкуванні сприяє установленню різноманітних зв'язків, розвитку товариства, дружби та стимулює обмін знаннями, досвідом, думками, почуттями та настроями. Через спілкування студенти пізнають не лише себе, а й інших людей, вони освоюють соціальний досвід життя. Крім того, ефективне вирішення проблем самосвідомості та самоствердження неможливе без взаємодії з оточуючими людьми.

Студентський період можна розглядати як час активного формування особистості, особливо відносно світогляду та свідомого ставлення до вимог, що пред'являються в суспільстві. У цьому віці виникає потреба у розумінні світу і визначенні власного місця у ньому.

Юнацький вік має свої особливості: з одного боку, існує бажання бути частиною колективу, а з іншого боку, поєднується самовпевненість з пошуками, довірливість зі скепсисом, негативізм з комунікабельністю. Цей період також відзначається початком "економічної активності", що означає вступ до самостійної виробничої діяльності, початок трудової біографії та формування власної сім'ї.

Таким чином, студентський період є важливим етапом у житті особистості, коли відбувається активний процес формування світогляду, свідомого ставлення до вимог суспільства та визначення власного шляху у житті. Він включає розмаїття почуттів і емоцій, а також початок самостійної діяльності в економічній та соціальній сферах [25].

Студентський період супроводжується особливим психічним станом, яким є внутрішній конфлікт. Цей конфлікт виникає внаслідок зіткнення протилежних ціннісних орієнтацій, потреб, інтересів і прагнень особистості. Його причинами

можуть бути складнощі при прийнятті рішень, неадекватне уявлення про себе, надмірні вимоги, протилежно спрямовані мотиви самоствердження.

Розв'язання внутрішнього конфлікту звільняє енергію, приносить радість і задоволення. Негативні емоції, що виникають унаслідок невдач, складних життєвих подій особистого та суспільного характеру, можуть накопичуватися та взаємодіяти між собою. Це може спричиняти відчуття відчаю, безнадійності, відчуття безвиході, непередбачуваності майбутнього, що може вплинути на вибір шляху подолання труднощів. Тому студентам важливо вчитися керувати своїми емоціями.

Під час переходу з підліткового до юнацького віку процес самопізнання юнака змінюється, втрачаючи свою емоційну напруженість і стабілізуючись на більш спокійному емоційному рівні.

У студентському віці у юнаків і дівчат починає розвиватися більш точне регулювання почуттів. Вони набувають здатності керувати вираженням своїх емоцій і настроїв [33].

Розвиток емоційного інтелекту в умовах ЗВО (закладів вищої освіти) є важливою складовою формування компетентної особистості. У процесі навчання студенти зіштовхуються зі складними ситуаціями, які вимагають від них емоційного контролю, розуміння власних і чужих почуттів, взаємодії з оточуючими людьми.

Однією з особливостей розвитку емоційного інтелекту в умовах ЗВО є активна роль викладачів у формуванні емоційної компетентності студентів. Викладачі можуть створювати сприятливі умови для розвитку емоційного інтелекту, наприклад, через проведення тренінгів з емоційного інтелекту, створення позитивної атмосфери в аудиторії, взаємодію зі студентами на емоційному рівні.

Іншою особливістю є можливість студентів під час навчання здійснювати саморозвиток свого емоційного інтелекту. Наприклад, через різноманітні самоосвітні матеріали, тренування вмінь розуміння і керування власними емоціями, розвитку соціальної компетентності та спілкування з різними людьми.

Також важливою є здатність студентів до самоаналізу та рефлексії, що дозволяє їм розуміти власні емоції та їх вплив на оточуючих людей. Розвиток емоційного інтелекту в умовах ЗВО також може забезпечувати підвищення рівня комунікабельності студентів, покращення їх відносин з оточуючими людьми та досягнення успіху

Ось декілька прикладів того, як емоційний інтелект може проявлятися в умовах вищого навчального закладу:

- Емоційне саморегулювання: студент, який може контролювати свої емоції і вміє позитивно реагувати на стресові ситуації, може легше зосередитися на навчанні та досягти успіху в навчанні;
- Співпраця та комунікація: студенти з високим рівнем емоційного інтелекту можуть краще взаємодіяти зі своїми одногрупниками та викладачами, використовуючи ефективні способи комунікації та співпраці;
- Розуміння і сприйняття емоцій: студенти з розвинутим емоційним інтелектом можуть краще розуміти емоції своїх одногрупників та викладачів, що полегшує спілкування та взаємодію
- Лідерство: емоційно інтелігентні студенти можуть бути ефективними лідерами, оскільки вони можуть керувати своїми емоціями, взаємодіяти з людьми та мотивувати інших до досягнення спільних цілей
- Розвиток міжособистісних відносин: розвинутий емоційний інтелект допомагає студентам створювати міцні, здорові міжособистісні відносини зі своїми одногрупниками та викладачами [12, 15, 14, 8].

Особливості розвитку емоційного інтелекту в умовах ЗВО включають:

1. Сприятливі умови для розвитку: ЗВО можуть створити сприятливі умови для розвитку емоційного інтелекту студентів, зокрема, шляхом організації спеціальних тренінгів, семінарів та інших форм навчання.

2. Формування емоційної грамотності: ЗВО можуть допомогти студентам формувати емоційну грамотність, тобто вміння розуміти свої та емоції інших людей, ефективно спілкуватися та взаємодіяти з іншими.
3. Використання інноваційних методів навчання: ЗВО можуть використовувати інноваційні методи навчання, такі як інтерактивне навчання, відеоуроки та інтерактивні платформи, щоб допомогти студентам розвивати свій емоційний інтелект.
4. Використання практичних завдань: ЗВО можуть включати практичні завдання, що сприяють розвитку емоційного інтелекту, такі як виконання ролевих ігор, тренування з емпатії та ін.
5. Розвиток соціальної підтримки: ЗВО можуть сприяти розвитку соціальної підтримки серед студентів, що може позитивно вплинути на їхній емоційний стан та здатність взаємодіяти з іншими людьми.
6. Залучення фахівців: ЗВО можуть залучати фахівців з психології та інших суміжних галузей для проведення тренінгів та консультацій з розвитку емоційного інтелекту студентів.

Усі ці підходи можуть допомогти студентам розвивати свій емоційний інтелект та підвищувати їхню емоційну компетентність, що, в свою чергу, може позитивно впливати на їхню академічну та професійну успішність, а також на загальну якість життя.

Ще однією важливою особливістю розвитку емоційного інтелекту в умовах ЗВО є те, що цей процес може стати частиною загальної стратегії розвитку університету. Наприклад, емоційний інтелект може бути включений у загальну систему оцінювання, що дозволяє студентам розвивати цей аспект своєї особистості нарівні з іншими навичками та знаннями.

Крім того, ЗВО можуть забезпечити можливості для студентів практикувати свої емоційні навички в різних сферах життя, таких як взаємодія з одногрупниками, взаємодія з викладачами та іншими працівниками університету, спілкування зі своєю сім'єю та друзями, а також взаємодія зі знайомими та незнайомими людьми у позауніверситетському середовищі.

У цілому, розвиток емоційного інтелекту в умовах ЗВО може бути важливим чинником, який допоможе студентам стати більш ефективними та компетентними у своїй професійній діяльності, а також більш здатними до соціальної взаємодії та взаєморозуміння з оточуючими людьми.

Ще одним фактором, який може сприяти розвитку емоційного інтелекту в умовах ЗВО, є залучення до процесу навчання досвідчених психологів та тренерів з емоційного розвитку. Вони можуть проводити лекції та тренінги з емоційного інтелекту, а також індивідуальну та групову роботу зі студентами. Це дозволяє не тільки передавати знання та навички, а й допомагає студентам зрозуміти свої емоції та розкрити свій потенціал.

Окрім того, важливим фактором розвитку емоційного інтелекту є створення безпечного та сприйнятливого середовища в університеті. Студентам повинно бути надано можливість відкрито висловлювати свої думки та почуття, не боячись засудження та критики. Таке середовище дозволяє студентам розкрити свій потенціал, відчувати себе впевнено та відповідально, а також розвивати емпатію та співпереживання до інших людей.

Не менш важливою є підтримка з боку адміністрації ЗВО. Вона може забезпечити ресурси для розвитку емоційного інтелекту, такі як фінансування проектів та ініціатив з емоційного розвитку, організація подій та тренінгів, а також створення спеціальних програм підтримки студентів у сфері емоційного розвитку.

1.3. Соціальний інтелект під час війни

У контексті війни і конфліктних ситуацій, вивчення соціального інтелекту та його ролі може проводитися дослідниками з різних наукових галузей, таких як психологія, соціологія, політична наука і т.д.

Наприклад, психологи та соціологи можуть досліджувати вплив соціального інтелекту на поведінку та міжособистісні взаємини людей під час війни. Вони можуть досліджувати, які фактори соціального інтелекту сприяють

ефективному спілкуванню, вирішенню конфліктів та побудові взаєморозуміння у складних воєнних умовах. Також політологи можуть вивчають роль соціального інтелекту у формуванні політичних стратегій, побудові соціальних коаліцій та взаємодії з міжнародними партнерами під час воєнних конфліктів.

У контексті досліджень соціального інтелекту під час війни різні вчені займаються цією темою у різних контекстах. Зокрема відзначимо, що відомий американський дослідник проблеми інтелекту Роберт Стернберг (Robert Sternberg) вивчав соціальний інтелект та роль емоційного інтелекту в ситуаціях воєнного конфлікту [6].

Сформованість соціальних, професійних і лідерських якостей особистості військового фахівця має великий вплив на його рівень професіоналізму і професійне зростання [34; с. 12].

Професійні якості, такі як технічні знання, навички військових справ, дисципліна, відданість і відповідальність, також важливі для досягнення високого рівня професіоналізму. Лідерські якості, включаючи здатність приймати рішення в складних ситуаціях, мотивувати і керувати командою, будувати стратегічні плани та сприяти досягненню поставлених цілей, також грають важливу роль у професійному зростанні військового фахівця.

Дослідження, які досліджують роль соціального інтелекту у військовому контексті, надають усе більше доказів про важливість цього фактора в успішному виконанні військових завдань і розвитку кар'єри. Ці дослідження базуються на аналізі досвіду та спостережень у військових операціях, а також на психологічних тестах та оцінках, що дозволяють визначити рівень соціального інтелекту та його вплив на успіх військового фахівця. У підсумку, сформованість соціальних, професійних і лідерських якостей особистості військового фахівця є важливим фактором, що впливає на його рівень професіоналізму і професійне зростання. Розуміння та розвиток соціального інтелекту у військовому контексті має велике значення для досягнення успіху в завданнях військової служби та досягнення поставлених цілей [6].

Важливим інструментом соціального інтелекту військового лідера є здатність адекватно тлумачити емоції, які він сам відчуває, а також емоції оточуючих, а також уміння управляти своїми реакціями на емоції [21].

Здатність адекватно тлумачити емоції допомагає військовому лідеру розуміти стан своїх підлеглих, виявляти емпатію та співчуття, а також передбачати можливі реакції і поведінку людей у кризових ситуаціях. Уміння управляти своїми реакціями на емоції дозволяє лідеру зберігати спокій, контролювати свою емоційну реакцію, а також впливати на емоційний стан і мотивацію підлеглих [1; 11].

Роль соціального інтелекту у війні є дуже важливою. Соціальний інтелект включає здатність розуміти і спілкуватися з іншими людьми, чутливість до їхніх потреб і емоцій, вміння прогнозувати та реагувати на соціальні ситуації.

У воєнних умовах соціальний інтелект може мати наступні ролі:

1. Лідерство та командування: Військові лідери з високим рівнем соціального інтелекту мають здатність ефективно комунікувати з підлеглими, будувати взаємодію в команді та стимулювати спільну діяльність. Вони можуть аналізувати соціальні ситуації, передбачати поведінку і реакції інших людей, що є важливим для успішного керування військовими операціями.

2. Сприйняття загроз: Військові, які мають розвинений соціальний інтелект, можуть бути більш чутливими до змін у соціальному середовищі і виявляти підозрілу або ворожу поведінку. Вони можуть швидше виявляти загрози та адаптувати свої дії для захисту себе та інших.

3. Міжкультурна взаємодія: У війні воїни можуть зіштовхуватися з представниками різних культур і націй. Соціальний інтелект допомагає розуміти та поважати інші культури, адаптувати свою комунікацію до специфіки інших груп, виробляти ефективні міжкультурні стратегії спілкування.

4. Стресостійкість: Війна може бути дуже стресовим періодом, і соціальний інтелект може допомогти розвитку стресоустійкості воїнів під час війни. Вміння розпізнавати і контролювати свої емоції, а також розуміння емоцій стосовно оточуючих людей, допомагає лідерам і воїнам впоратися зі стресом,

зберігати чіткість мислення та приймати раціональні рішення навіть у складних ситуаціях [38].

У війні соціальний інтелект може підвергнутися різним впливам та змінам. Оскільки воєнні конфлікти є складними та напруженими ситуаціями, вони можуть впливати на соціальний інтелект таким чином:

1. Емоційний стрес: У війні люди зазнають емоційного стресу, пов'язаного зі страхом, тривогою, горем та іншими негативними емоціями. Цей стрес може вплинути на соціальний інтелект, знизити здатність розуміти та керувати емоціями, а також спричинити перевантаження когнітивних ресурсів, що може ускладнити сприйняття соціальних ситуацій та взаємодію з іншими людьми [31].

2. Зміна соціального середовища: У війні люди можуть опинитися в нових соціальних середовищах, зіштовхнутися з представниками різних культур, націй та соціальних груп. Це може вимагати адаптації та розвитку нових соціальних навичок. Соціальний інтелект може вплинути на здатність розуміти та поважати інші культури, а також на вміння встановлювати ефективну комунікацію з різними групами людей.

3. Постійний стрес та високі вимоги: Воєнна ситуація характеризується постійним стресом, непередбачуваністю та високими вимогами. Це може вплинути на рішення, комунікацію та сприйняття інформації. Соціальний інтелект може допомогти воїнам управляти стресом, розуміти та аналізувати складні соціальні ситуації, адаптуватися до змін та приймати ефективні рішення в умовах воєнного конфлікту.

4. Взаємодія зі ворогом: У воєнних діях може відбуватися взаємодія зі ворожими силами або противниками. Соціальний інтелект може вплинути на здатність розуміти мотивації, інтенції та стратегії противника, а також на розуміння динаміки конфлікту та сприйняття загроз [19].

Загалом, соціальний інтелект може зазнати впливу війни, але водночас він може бути важливим інструментом для успішного управління соціальними взаємодіями, стресом та адаптацією в умовах воєнного конфлікту.

Соціальний інтелект грає важливу роль для мирних людей, які переживають стрес війни, а також для вимушено переселених осіб, які змушені будувати міжособистісні стосунки в новому соціальному оточенні в нових умовах.

Соціальний інтелект допомагає людям розуміти і виражати свої власні емоції, а також розуміти емоції інших людей. Це особливо важливо для тих, хто переживає стрес війни або міграції, оскільки ці ситуації можуть викликати сильні емоції. Здатність емоційно розуміти себе і інших може сприяти збереженню психічного здоров'я і покращенню взаємин з іншими людьми.

У новому соціальному оточенні в нових умовах вимушено переселеним особам може бути потрібно взаємодіяти з людьми з різних культур, національностей і фонів. Соціальний інтелект допомагає розуміти і поважати різноманітність культур, уникати стереотипів і сприяти побудові позитивних взаємин з людьми з різних середовищ.

Соціальний інтелект включає в себе здатність співчувати і підтримувати інших людей. Це особливо важливо для осіб, які переживають стрес війни або міграції. Здатність відчувати і розуміти емоційний стан інших людей, надавати їм емоційну підтримку і співчувати важлива для зміцнення соціальних зв'язків і підтримки психологічного благополуччя.

В ситуаціях конфлікту або напруженості, які можуть виникати у військових конфліктах або під час міграції, соціальний інтелект може допомогти вирішувати конфлікти мирним шляхом. Здатність ефективно спілкуватися, слухати інших людей, розуміти їх потреби і почуття, а також шукати компроміси і спільні рішення сприяє зменшенню конфліктів і створенню гармонійного соціального середовища.

Ці аспекти соціального інтелекту можуть допомогти мирним людям, що переживають стрес війни, або вимушено переселеним особам успішно адаптуватися до нових умов, будувати позитивні взаємини з оточуючими та зберігати своє психічне здоров'я.

1.4. Шляхи розвитку соціального інтелекту

Існує кілька шляхів розвитку соціального інтелекту, серед яких можна виділити наступні:

1. Самопізнання та саморозвиток. Розвиток соціального інтелекту починається з пізнання самого себе, своїх емоцій та поведінки. Важливо бути відкритим до критики та змін, прагнути до самовдосконалення та розвитку [41].
2. Розвиток емпатії. Емпатія - це здатність поставитися на місце іншої людини та співпереживати її емоції та почуття. Розвивати емпатію можна шляхом пізнання людей з різними думками та життєвим досвідом, слухання та спілкування з ними [30].
3. Вдосконалення комунікаційних навичок. Ефективна комунікація є важливою складовою соціального інтелекту. Розвивати комунікаційні навички можна шляхом практики спілкування, вдосконалення вміння слухати та викладати свої думки, виявлення емоцій та налагодження позитивного контакту з оточуючими людьми.
4. Розвиток толерантності. Толерантність - це здатність поважати інших людей з їхніми думками, відчуттями та переконаннями. Розвивати толерантність можна шляхом пізнання різних культур, визначення спільних цінностей та практика взаємодії з різними людьми.
5. Практика саморегуляції. Саморегуляція - це здатність контролювати свої емоції та поведінку у складних ситуаціях. Розвивати саморегуляцію можна шляхом практики вправ зі зниження рівня стресу, виявлення та контролювання емоцій, а також використання методів медитації та уваги. Також можна розвивати соціальний інтелект, беручи участь у тренінгах з комунікації, групової співпраці, лідерства та емпатії. Важливо також читати літературу з психології, яка допоможе розуміти людські емоції та поведінку, спостерігати за власними реакціями на різні життєві ситуації та намагатися краще зрозуміти людей навколо себе [26].

Ці шляхи розвитку соціального інтелекту можуть бути використані як окремо, так і в комбінації між собою. Наприклад, практика емпатії та розуміння соціальних норм можуть допомогти взаємодіяти з іншими людьми на різних рівнях, від простого спілкування до роботи в команді. Розвиток комунікативних навичок і активна участь у соціальних заходах можуть допомогти взаємодіяти з різними групами людей, а також розвивати лідерські якості. Важливо пам'ятати, що соціальний інтелект не є вродженим, і може бути розвиненим у будь-якому віці. Розвиток соціального інтелекту може покращити як якість життя, так і кар'єрний розвиток, тому варто вкладати зусилля в його розвиток.

Розвиток соціального інтелекту відбувається протягом усього життя людини і залежить від багатьох факторів, таких як генетика, середовище, виховання та досвід. Допоможе розвивати його також уважне слухання та спостереження за іншими людьми, їх мімікою, жестами та іншими невербальними сигналами. Чим більше людей має можливість спілкуватися людина, тим більше вона навчиться розуміти різні погляди, переконання та культурні різниці. Розвиток соціального інтелекту передбачає відкритість для нових ідей, думок та досвіду. Людина повинна бути готовою змінюватися та адаптуватися до різних ситуацій, щоб ефективніше взаємодіяти з іншими людьми [2].

Ось деякі ознаки низького рівня соціального інтелекту:

1. Нездатність розуміти інші точки зору та емоції інших людей.
2. Неспроможність ефективно спілкуватися з іншими людьми та вирішувати конфлікти.
3. Неуміння розпізнавати невербальні сигнали та емоційні вирази обличчя.
4. Недостатнє увага до потреб та бажань інших людей.
5. Відчуття незручності під час взаємодії з іншими людьми.
6. Низький рівень емпатії та співчуття до інших людей.

Якщо ви помітили ці ознаки в собі, важливо розпочати процес розвитку соціального інтелекту, щоб поліпшити свої здібності взаємодії з іншими людьми [39].

Також, на шляху розвитку соціального інтелекту можуть виникати різні труднощі, наприклад, соціальна тривога, страх невдачі в спілкуванні або нестача впевненості в собі. Якщо виникли такі труднощі, варто звернутися за допомогою до фахівця, який допоможе зрозуміти причини цих проблем і розробити стратегії подолання.

Загалом, розвиток соціального інтелекту є важливим елементом розвитку особистості, який допомагає підвищити рівень самореалізації, зробити життя більш задовільним та допомагає взаємодіяти з людьми на вищому рівні.

Окрім того, є кілька підходів, які можна використовувати для розвитку соціального інтелекту. Один з них - це вивчення та розуміння емоцій. Це означає, що потрібно навчитися розпізнавати свої власні емоції та емоції інших людей, зрозуміти їхні причини і наслідки, а також навчитися ефективно виражати свої емоції та реагувати на емоції інших [10].

Ще один підхід - це практика спілкування з людьми. Наприклад, можна відвідувати соціальні заходи, долучатися до різних спільнот та ініціатив, займатися спільними проектами з іншими людьми. Важливо розвивати навички слухання, спілкування та співпраці з іншими людьми.

Також, для розвитку соціального інтелекту можна використовувати тренувальні програми та курси, що пропонують різні організації та тренери. Такі програми можуть включати в себе різні вправи та завдання для розвитку спілкування, сприйняття емоцій та інших навичок [4].

Необхідно також звернути увагу на своє соціальне оточення та обрати собі позитивних і сприятливих друзів та колег, які підтримують та допомагають в розвитку соціального інтелекту.

Узагальнюючи, розвиток соціального інтелекту є важливим елементом для успішної взаємодії з іншими людьми та досягнення особистих та професійних цілей. Для його розвитку необхідно працювати над вивченням емоцій, практикувати спілкування з людьми та використовувати тренувальні програми та курси. Крім того, важливо звертати увагу на своє соціальне оточення та обирати позитивних та сприятливих друзів та колег, які сприяють розвитку

соціального інтелекту. Окрім цього, важливо пам'ятати про те, що розвиток соціального інтелекту - це постійний процес, який вимагає зусиль та практики. Важливо бути відкритим до нових ідей, думок та поглядів, а також навчитися працювати з різними типами людей [13].

Не менш важливим є розвиток етичних норм та цінностей. Соціальний інтелект пов'язаний з вмінням діяти відповідально та етично в соціальних відносинах з іншими людьми. Для цього можна вивчати етику та соціальну відповідальність, звертати увагу на правила поведінки в різних ситуаціях, вирішувати проблеми та конфлікти на основі етичних принципів [3].

Серед соціально-психологічних чинників, що мають провідну роль у розвитку соціального інтелекту, можна виділити родинне оточення, студентську групу і місце роботи. Сам процес формування соціального інтелекту відбувається в конкретних умовах життєдіяльності людини.

Сім'я є одним із інститутів, який впливає на засвоєння суспільного досвіду. Дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених підтверджують, що навіть у ранньому дитячому віці діти, що виростають у різних родинних умовах, виявляють відмінності у соціальній активності за кількісними і якісними характеристиками. Ця соціальна активність виявляється у їх ставленні до оточуючих, до себе та до предметного світу.

Однак, зауважується, що на сьогодні досить мало наукових робіт, присвячених цілеспрямованому вивченню впливу цих соціально-психологічних чинників на процес формування соціального інтелекту людини. Деякі з авторів, зокрема О. Власова, В. Куніцина і О. Лобанов, звертають увагу на цю проблему, але загальна кількість досліджень є обмеженою.

Отже, родинне оточення, студентська група і місце роботи мають значний вплив на формування соціального інтелекту людини, але точні механізми і особливості цього впливу вимагають подальших досліджень та вивчення [20].

Зважаючи на специфіку життя і діяльності людини, соціальний інтелект розвивається під впливом різних зовнішньопсихологічних факторів. Деякі з

провідних факторів розвитку соціального інтелекту включають вік, стать, стаж, рівень освіти і статус в академічній групі або трудовому колективі.

Дослідники, такі як Л. Анциферова та О. Беляєва, отримали цікаві результати, вивчаючи зв'язок між віком, соціальним інтелектом та індивідуально-психологічними особливостями керівників. Вони прийшли до висновку, що молодші за віком та рангом керівники мають вищий соціальний інтелект порівняно зі старшими. Це пояснюється їхнім кращим розумінням наслідків поведінки та здатністю ефективно інтерпретувати ознаки невербальних і вербальних проявів.

З урахуванням результатів цих досліджень можна зробити висновок, що віковий фактор не є визначальним у розвитку соціального інтелекту, хоча він певним чином впливає на нього. Іншими словами, вік є одним із багатьох факторів, що впливають на соціальний інтелект, але його роль не може бути розглянута окремо від інших факторів.

Однією з важливих детермінант формування соціального інтелекту є стать. Дослідження, проведені О. Беляєвою, показують, що жінки мають вищі показники соціального інтелекту, тоді як чоловіки краще орієнтуються у наслідках своєї поведінки, розуміють невербальні сигнали та мають глибше розуміння міжособистісних відносин [35].

Це означає, що жінки, зазвичай, виявляють більшу емоційну та соціальну чутливість, що сприяє їхній здатності ефективно спілкуватись, розуміти потреби і почуття інших людей та пристосовуватись до соціальних ситуацій. У свою чергу, чоловіки виявляють більшу аналітичну та просторову орієнтацію, що сприяє їхній здатності аналізувати інформацію та розуміти контекст міжособистісних стосунків.

Важливо зазначити, що це загальні тенденції, і є багато винятків і індивідуальних відмінностей. Соціальний інтелект формується під впливом різноманітних факторів, включаючи культурні, соціальні та особистісні чинники. І хоча стать може мати певний вплив на розвиток соціального інтелекту, варто розглядати його в контексті інших важливих факторів [18].

Це означає, що люди з вищим рівнем соціального інтелекту мають більшу здатність розуміти та ефективно взаємодіяти з іншими людьми, враховувати їхні потреби та очікування, а також пристосовуватись до соціальних ситуацій.

Результати дослідження підтверджують важливість розвитку соціального інтелекту як одного з ключових факторів, що сприяють досягненню успіху у соціальній та професійній сферах.

На основі науково-теоретичного аналізу робіт Н.В. Борисової та Д.В. Чернілевського [17] можна зробити висновок про важливість соціального інтелекту як фактора, що впливає на міжособистісні стосунки, емоційну компетентність та професійний успіх людини. Розвиток соціального інтелекту має значення для покращення якості спілкування, взаємодії з оточуючими та досягнення успіху у різних сферах життя.

Д.В. Чернілевський розглядає соціальний інтелект як важливий фактор успіху в професійній діяльності. Він показує, що люди з вищим рівнем соціального інтелекту мають більші шанси досягти успіху в професійній кар'єрі, оскільки вони здатні краще розуміти потреби та очікування колег, керівництва та клієнтів, а також ефективно взаємодіяти з ними. Соціально інтелігентні люди мають здатність до конструктивного спілкування, лідерства та розв'язання конфліктів, що є ключовими навичками у бізнесі та управлінні.

Важливими індивідуально-психологічними особливостями, які стимулюють розвиток СІ, виступають: комунікативні (товариськість, довірливість, експресивність) та емоційні (емоційна стабільність, впевненість у собі, емотивність) риси особистості представників комунікативних професій [32]. Ці риси особистості сприяють покращенню міжособистісних відносин, успішному спілкуванню й професійному розвитку у комунікативних професіях.

Висновки до розділу

В розділі, присвяченому поняттю соціального інтелекту, було розглянуто основні аспекти цього поняття. Соціальний інтелект визначається як здатність

ефективно сприймати, розуміти та використовувати інформацію про соціальне оточення, включаючи міжособистісні взаємодії, емоції та соціальні норми. Він включає такі компоненти, як сприйняття емоцій, емпатія, міжособистісна чутливість та навички розв'язання конфліктів.

У розділі, що стосується особливостей розвитку соціального інтелекту в умовах закладів вищої освіти, було виявлено, що університетське середовище може бути сприятливим для розвитку емоційного інтелекту. Студенти мають можливість взаємодіяти з різноманітними людьми, стикатися з різними ситуаціями та вирішувати конфлікти, що сприяє їхньому емоційному розвитку та вмінню керувати своїми емоціями.

У розділі, присвяченому соціальному інтелекту під час війни, було з'ясовано, що соціальний інтелект грає важливу роль у здатності людей впоратися зі стресом та травматичними подіями, пов'язаними з війною. Він допомагає розуміти та емоційно сприймати потреби та почуття інших людей, сприяє побудові підтримуючих стосунків та спільноти в умовах кризи.

У розділі, що стосується шляхів розвитку соціального інтелекту, були запропоновані різноманітні методи та практики. Серед них - тренінги з розвитку міжособистісних навичок, самоаналіз, робота з емоціями, використання соціальних ситуацій для навчання та саморозвитку. Також важливим є створення сприятливого середовища, що сприяє взаємодії та співпраці між людьми.

Висновок до даного розділу підкреслює важливість соціального інтелекту в умовах вищої освіти. Розвиток соціального інтелекту є важливим завданням для студентів, оскільки він сприяє їхньому особистісному зростанню, покращує міжособистісні взаємини, сприйняття соціального оточення та адаптацію до нових умов. Шляхи розвитку соціального інтелекту включають як особистісну самороботу, так і залучення доцільних методик та програм в університетську практику.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Організація та вибір методик емпіричного дослідження соціального інтелекту здобувачів вищої освіти в умовах університету

Достовірність основних результатів наукового дослідження підвищується, якщо вони опираються на експериментальні дані. Тому ми вирішили провести емпіричне дослідження психологічних особливостей соціального інтелекту в умовах ЗВО.

Дослідження психологічних особливостей соціального інтелекту в умовах ЗВО охоплювало три основних етапи: теоретичний, емпіричний, етап інтерпретації та обробки отриманих результатів.

Теоретично проаналізовано основні досліджувані концепції, проаналізовано різноманітні підходи та трактування дослідниками терміну «соціальний інтелект», визначено чинники успішного розвитку соціального інтелекту в умовах вищої освіти, а також чинники розвитку соціального інтелекту.

На другому етапі дослідження було сформовано вибірку та розроблено план психодіагностичного дослідження соціального інтелекту студентів вищих навчальних закладів. Підібрано комплекс психодіагностичних методів і методик і проведено емпіричне дослідження.

На третьому етапі аналізу та інтерпретації зібраних даних було проведено якісний та кількісний аналіз, зроблено узагальнення результатів та сформульовано висновки та рекомендації щодо дослідження соціального інтелекту у студентів.

Діапазон методик для діагностики соціального інтелекту досить вузький. Методики вербальні (побудовані як тести – опитувальники) і є невербальні (проективні, побудовані на основі реакцій на запропоновані змодельовані

ситуації). Серед останніх чільне місце займає методика авторів Дж. Гілфорда і М.Саллівена «Дослідження соціального інтелекту». Дж. Гілфорд, творець першого надійного тесту для вимірювання соціального інтелекту, трактував соціальний інтелект як систему інтелектуальних здібностей, незалежних від фактору загального інтелекту і пов'язаних, перш за все, з пізнанням поведінкової інформації. Можливість вимірювання соціального інтелекту побудована на моделі структури інтелекту Дж. Гілфорда. Зупинимось на основних характеристиках методики та особливостям її застосування.

Методика дослідження соціального інтелекту включає 4 субтести: субтест 1 “Історії з завершенням”, субтест 2 “Групи експресії”, субтест 3 “Вербальна експресія”, субтест 4 “Історія з доповненням”. Всі субтести діагностують чотири здібності в структурі соціального інтелекту: пізнання класів, систем, перетворення результатів, поведінки (СВС, CBS, СВТ, СВІ).

У нашому варіанті статистика представлена тільки для дорослої вибірки. Успішність виконання тесту не залежить від статі досліджуваного. Рівень освіти позитивно впливає на результати. Стимульний матеріал являє собою набір із чотирьох тестових випробувань (субтестів). Кожний субтест має 12-15 завдань. Час проведення субтестів обмежений. Тест представлений в Додатку А.

Субтест 1 “Історія з завершенням”

Субтест вимірює фактор пізнання результатів поведінки (СВІ), тобто здатність передбачення наслідків поведінки людей у відповідній ситуації, передбачення того, що відбудеться в майбутньому. Люди з високими оцінками з цього тесту вміють передбачити наслідки поведінки. Вони здатні передбачити подальші вчинки людей на основі аналізу реальних ситуацій спілкування (сімейного, ділового, дружнього), передбачення подій, базуючись на розумінні почуттів, думок, намірів співучасників комунікації. Успішне виконання субтесту передбачає вміння орієнтуватися у невербальних реакціях учасників взаємодії і знання нормативно-рольових моделей, правил, які регулюють поведінку людей. Люди з низькими оцінками з цього субтесту погано розуміють зв'язок між поведінкою та її наслідками. Такі люди можуть часто робити помилки (у тому

числі і протиправні дії), попадати у конфлікти, а можливо, й у небезпечні ситуації, тому що невірно уявляють собі результати своїх дій або вчинків інших, погано орієнтуються у загальноприйнятих нормах і правилах поведінки.

Субтест 2 “Групи експресії”

Субтест вимірює фактор пізнання класів поведінки (СВС), а саме – здатність до логічного узагальнення, виділення загальних суттєвих ознак у різних невербальних реакціях людини.

Люди з високими оцінками по цьому субтесту здатні вірно оцінювати почуття, наміри людей за їх невербальними проявами: міміці, позах, рухах. Такі люди, надають велике значення невербальному спілкуванню, звертають багато уваги на невербальні реакції учасників комунікації. Чуттєвість до невербальної експресії істотно посилює здатність розуміти інших. Згідно з даними А. Метрабяна тільки 7% змісту передається словами, 38% інформації – звуковими засобами (інтонація, інтенсивність) і 55% – невербальними засобами (жести, рухи, міміка, пози). Також було виявлено, що у бесіді мовне спілкування займає менше 35%, а більше 65% інформації передається невербально [7].

Люди з низькими оцінками погано володіють мовою рухів тіла, поглядів і жестів (рухів), яка раніше засвоюється в онтогенезі і викликає більше довіри, ніж мова вербальна. У спілкуванні такі люди у більшій мірі орієнтуються на вербальний зміст повідомлень. Вони можуть часто помилятися у розумінні змісту слів співрозмовника, оскільки не враховують (або враховують невірно) супроводжуючі їх невербальні реакції.

Субтест 3 “Вербальна експресія”

Субтест вимірює фактор пізнання перетворення поведінки (СВТ), а саме – здатність розуміти зміст значень подібних вербальних реакцій людини в залежності від контексту ситуацій, які їх викликали. Люди з високими оцінками по цьому субтесту володіють високою чутливістю до характеру і відтінків людських взаємовідносин, що допомагає їм швидко і вірно розуміти те, що люди говорять один одному (мовна експресія) у контексті визначеної ситуації, визначених взаємовідносин. Такі люди здатні знаходити відповідний тон

спілкування з різними співрозмовниками у різних ситуаціях і мають великий репертуар рольової поведінки (проявляють рольову пластичність). Люди з низькими оцінками погано розуміють різний зміст тобто смислове значення, яке може приймати одні і ті ж вербальні повідомлення в залежності від характеру взаємовідносин людей і контексту ситуації спілкування.

Субтест 4 “Історії з доповненням”

Субтест вимірює фактор пізнання систем поведінки (CBS), тобто здатність розуміти логіку розвитку ситуацій взаємодії, значення поведінки людей у цих ситуаціях. Люди з високим значенням по цьому субтесту здатні розпізнавати структуру міжособистісних ситуацій у динаміці. Вони вміють аналізувати складні ситуації взаємодії людей, розуміють логіку їх розвитку, чуттєві до зміни смислу ситуації при включенні у комунікацію різних невідомих.

Успішне виконання субтесту передбачає здатність адекватно відобразити цілі, наміри, потреби учасників комунікації та наслідки їх поведінки. Окрім цього, визначає вміння орієнтуватися у невербальних ситуаціях, а також нормах і правилах, які регулюють поведінку у суспільстві. Люди з низьким значенням результату за субтестом мають труднощі в аналізі міжособистісної взаємодії і, як наслідок, погано адаптуються до систем взаємовідносин між людьми (сімейних, ділових, дружніх та інших).

Субтест є найбільш комплексним та інформативним за загальним фактором ваги у структурі соціального інтелекту.

Інтерпретація оцінки соціального інтелекту:

Загальний рівень розвитку соціального інтелекту (інтегрального фактора пізнання поведінки) визначається на основі композитної оцінки.

Сутність композитної оцінки, яка виражена у стандартних балах, можна визначити наступним чином: таблиця; ключ до методики (додаток А1).

1. Низький соціальний інтелект – від 0 до 12 балів.
2. Соціальний інтелект нижче середнього (середньослабкий) – 13-26 балів.
3. Середній соціальний інтелект (середньовибіркова норма) – 27-37 балів.
4. Соціальний інтелект вище середнього (середньосильний) – 38-46 балів.

5. Високий соціальний інтелект – 47-55 балів.

Виконуючи регулюючу функцію у спілкуванні, соціальний інтелект забезпечує соціальну адаптацію особистості, “гладкість у стосунках з людьми”.

Люди з високим соціальним інтелектом, як правило, бувають успішними комунікаторами. Їм властива контактність, відкритість, тактовність, доброзичливість і сердечність, тенденція до психологічної близькості у спілкуванні.

Високий соціальний інтелект пов’язаний також з інтересом до соціальних проблем, наявністю потреби впливати на інших і часто поєднується з розвинутими організаційними здібностями. Люди з розвинутим соціальним інтелектом звичайно мають виразний інтерес до пізнання себе і розвинуту здатність до рефлексії. Рівень розвитку соціального інтелекту зазвичай визначає успішність адаптації при вступі на роботу, ніж рівень розвитку загального інтелекту. Люди з високим соціальним інтелектом взагалі легко вживаються у колектив, сприяють підтримці оптимального психологічного клімату.

Люди з низьким соціальним інтелектом мають труднощі у розумінні і прогнозуванні поведінки людей, що ускладнює взаємовідносини і знижує можливості соціальної адаптації. Низький рівень СІ може у значній мірі компенсуватися іншими психологічними особливостями: розвинутою емпатією, відповідними рисами характеру, стилем спілкування, комунікативними навичками та ін. Може бути зкорегований у ході активного соціально-психологічного навчання.

Очевидно, що СІ являється професійно важливою якістю для професій типу “людина - людина” і дозволяє прогнозувати успішність діяльності педагогів, психологів, психотерапевтів, журналістів, юристів, політиків, політологів соціальних працівників та ін.

Можливості уточнення інтерпретації за профілями соціального інтелекту

1. Коли у профілі СІ домінують за стандартними балами субтести 2 і 3, то досліджуваному, як правило, властиві контактність, прагнення проявити теплоту

і дружність у спілкуванні, розвинуті емпатія і соціально-перцептивні здібності, сприйнятливості до зворотного зв'язку.

2. Домінування субтестів 3 і 4 пов'язано з добрим розумінням нормативів різних соціальних ролей і орієнтацією на рольову поведінку, професійну саморегуляцію.

3. Домінування субтестів 3 і 4 при високому рівні композитної оцінки часто пов'язано з орієнтацією особистості на духовні цінності.

4. Домінування субтестів 1 і 2 часто супроводжується переважанням інтровертності особистості над екстравертністю. Таким чином, очевидно, що не тільки контактні люди можуть мати високий CI, але й інтровертна установка може супроводжуватися розвинутими здібностями прогнозувати наслідки поведінки і розуміти невербальну мову спілкування.

5. Високі оцінки за всіма субтестами (гармонійний профіль), як правило, у людей з високим рівнем самосвідомості, емоційно стабільних, вольових, активних у діяльності і комунікації. При цьому головними являються здібності до розшифровки невербальної експресії і розуміння структури й логіки розвитку міжособистісних комунікацій (субтест 2 і 4).

Одним із основних параметрів в структурі соціального інтелекту є рефлексивність. Діагностика рефлексивності проводилась за методикою Карпова (Додаток Б).

Методика діагностики рефлексивності за Карповим є одним із широко використовуваних інструментів для оцінки рівня рефлексивних здібностей у людей. Рефлексивність відображає здатність особистості до самоаналізу, критичного мислення та свідомого сприйняття власних дій, думок і емоцій.

Методика Карпова включає в себе ряд питань, спрямованих на визначення ступеня рефлексивних здібностей особистості. Ці питання можуть стосуватися різних аспектів, таких як самоаналіз, самосприйняття, усвідомлення мотивів, оцінка власних емоцій та інші. Відповіді на ці питання допомагають встановити рівень рефлексивності особистості.

Діагностика рефлексивності за методикою Карпова надає можливість отримати об'єктивну інформацію про здатність особистості до критичного аналізу власного досвіду, розуміння себе та власних дій. Це дозволяє виявити потенціал для саморозвитку, самовдосконалення та вирішення проблем у житті.

Отримані результати підлягають подальшому аналізу та інтерпретації для отримання висновків про рівень рефлексивності особистості.

Важливо зауважити, що методика Карпова є одним із інструментів для діагностики рефлексивності, і її використання повинно здійснюватися в контексті інших методів та підходів для більш повного розуміння рефлексивних процесів у людини.

Як вагому складову соціального інтелекту багато дослідників визначають соціально-комунікативну компетентність – О.І.Власова [20], Н.І. Булка [18], А.М. Приходько [32], Я.Ю. Каплуненко [24] та ін. З метою її дослідження нами обрана «Методика діагностики соціально-комунікативної компетентності» Е.Ф. Зеєра (Додаток В). Застосування цієї методики передбачає оцінку вираженості таких її складових характеристик, як : соціально-комунікативна адаптивність, прагнення до згоди, толерантність, оптимізм особистості, фрустраційна толерантність. Ці характеристики соціально-комунікативної компетентності дослідниками розглядаються в якості адекватних характеристики соціального інтелекту в контексті їх соціальної спрямованості. З точки зору даної позиції охарактеризуємо ці п'ять складових:

1. Соціально-комунікативна адаптивність. Низькі бали – на основі розвинених соціально-психологічних знань і вмінь здатність взаємодіяти з самими різними людьми, легко пристосовуватися до обставин, які швидко змінюються, гнучко робити переоцінку подій у спілкуванні, активно знаходити в них своє місце. Високі бали – нерозвинені, скуті та замкнені на себе форми спілкування. Невпевненість у собі при соціальному спілкуванні, скутість у формах підтримки діалогічної взаємодії. Низька вираженість соціально-комунікативної адаптивності (високі бали) може бути пов'язана з низькою та

заниженою самооцінкою, невпевненістю в собі як у комунікаторі, недостатністю знань і вмінь в сфері психологічних технік спілкування.

2. Прагнення до згоди. Низькі бали – прагнення по кожному питанню в мати свою точку зору і безапеляційно відстоювати її, не зважаючи на думки та настрої партнерів по спілкуванню; неконформність. Високі бали – психологічно невиважене прагнення розв'язати всі виникаючі проблеми шляхом негайних поступок. Ця особливість може бути обумовлена прагненням уникати конфліктів як надто сильних емоційних переживань в умовах соціальних контактів; нерішучістю, психологічною орієнтацією на інших; небажанням брати відповідальність на себе, індиферентністю.

3. Толерантність. Низькі бали – вміння без роздратування і ворожості відноситися до чужої думки, характеру, звичок, бути психологічно терпимим у сприйнятті інших поглядів; вміння на основі безконфліктного сприйняття толерантно спрямовувати особистісні прояви на користь справі та соціальній співпраці. Високі бали – нетерпимість до невизначеності, яка проявляється в завищених намаганнях виявляти однозначні усталені погляди на речі, справи; психологічно невиважені вимоги до чіткості вчинків у діяльності інших людей та в любых формах спілкування; відсутність сумнівів, ортодоксальність мислення; однозначність сприйняття: позитивний – негативний; поганий – хороший; чорний – білий; або – або, без напівтонів; побоювання невизначеності; невміння чекати, яке приводить до психологічно необдуманих і передчасних дій та вчинків.

4. Оптимізм. Низькі бали – життєлюбство, віра в себе, в свої особистісні можливості, життєрадісність і захопленість. Ці риси характеру притаманні відкритим творчим особистостям, які досягають успіхів, які проявляють оптимізм, але при цьому у них може бути знижене почуття психологічного самозбереження, перевищуватися розумний рівень професійного ризику у діяльності. Високі бали – песимістичність і недовірливість у любій спільній діяльності, побоювання труднощів у зв'язку з власною низькою самостійністю; розчарованість; прагнення в усьому бачити лише негативне.

5. Фрустраційна толерантність – здатність людини та фахівця протистояти різного роду життєвим та професійним труднощам без втрати психологічної адаптації. В її основі лежить здатність людини адекватно оцінювати реальну ситуацію, з одного боку, і передбачати позитивне рішення – з іншої. В умовах соціальних взаємодій високий рівень фрустраційної толерантності особистості сприяє ефективності встановлення та підтримки нею різних форм соціальних контактів, що і є однією з характеристик соціального інтелекту. Найбільш оптимальний рівень соціальної діяльності при високому рівні фрустраційної толерантності характеризується готовністю людини використовувати наколишні події, що вже сталися, як життєвий урок соціального досвіду.

Кожна відповідь в бланку-опитувальнику Методики Є.Зеєра оцінюється за п'ятиваріантною шкалою і визначає наступні рівні розвитку вищезначених складових соціально-комунікативної компетентності: низький, нижчий від середнього, середній, вищий від середнього, високий.

2.2. Аналіз отриманих результатів діагностики соціального інтелекту

В емпіричному дослідженні, спрямованому на дослідження рівнів соціального інтелекту прийняли участь загалом 60 студентів ХНУ 3-го курсу навчання, а саме: студенти-економісти (30 осіб), студенти-психологи (30 осіб).

1. Перша психодіагностична методика при проведенні дослідження - «Тест для визначення рівня соціального інтелекту» (Гілфорд-Салліван). Цей тест надає інформацію про рівень соціального інтелекту кожного респондента та частоти розподілу результатів. Загальний рівень розвитку соціального інтелекту (інтегрального фактора пізнання поведінки) визначається на основі композитної оцінки.

В нашому емпіричному дослідженні приймали участь студенти-майбутні психологи (30 осіб) та студенти – майбутні економісти (30 осіб). Вибірка психологів представлена студентами 3 курсу спеціальності «Психологія» ХНУ. Вибірка студентів-економістів також представлена студентами 3 курсу ХНУ.

Результати діагностики соціального інтелекту за методикою Гілфорда-Саллівена представлено в таблиці 2.1

Таблиця 2.1 – Результати дослідження за методикою «Тест для визначення рівня Соціального Інтелекту» (Гілфорд-Салліван)

Студенти-психологи	Інтегрований результат (бали)	Рівень	Студенти-економісти	Інтегрований результат (бали)	Рівень
1	48	В	1	38	ВС
2	29	С	2	26	НС
3	52	В	3	27	С
4	40	ВС	4	29	С
5	21	НС	5	12	Н
6	25	НС	6	10	Н
7	43	ВС	7	35	С
8	42	ВС	8	38	ВС
9	51	В	9	47	В
10	35	С	10	25	НС
11	32	С	11	31	С
12	23	НС	12	28	С
13	45	ВС	13	34	С
14	28	С	14	45	ВС
15	36	С	15	12	Н
16	39	ВС	16	18	НС
17	26	НС	17	19	НС
18	27	С	18	28	С
19	47	В	19	32	С
20	35	С	20	35	С
21	37	С	21	48	В
22	32	С	22	45	ВС
23	36	С	23	28	С
24	32	С	24	32	С
25	42	ВС	25	22	НС
26	29	С	26	11	Н
27	25	НС	27	30	С
28	12	Н	28	32	С
29	52	В	29	43	ВС
30	35	С	30	24	НС

Розподіл результатів діагностики соціального інтелекту у студентів-економістів та у студентів -психологів представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Розподіл результатів діагностики інтегральних показників за рівнями у здобувачів вищої освіти (методика Гілфорда-Саллівена)

Рівень інтегрального показника	Студенти-психологи		Студенти-економісти	
	частота	(%)	частота	(%)
Н (низький)	1	3,3	4	13,3
НС (нижче середнього)	5	16,7	6	20,0
С (середній)	13	43,3	13	43,3
ВС (вище середнього)	6	20,0	5	16,7
В (високий)	5	16,7	2	6,7

Розподіл результатів діагностики соціального інтелекту за рівнями у студентів-психологів представлено на діаграмі (Рис. 2.1)

Рис. 2.1 Розподіл результатів інтегральних показників за рівнями (методика Гілфорда-Саллівена) у студентів-психологів.

Розподіл результатів діагностики соціального інтелекту за рівнями у студентів-економістів представлено на діаграмі (Рис. 2.2)

Рис. 2.2. Розподіл результатів інтегральних показників за рівнями (методика Гілфорда-Саллівена) у студентів-економістів.

Аналіз розподілу результатів (згідно таблиці 2.2) свідчить про різну структуру соціального інтелекту у здобувачів вищої освіти. Так, студенти-психологи характеризуються більшою в 2,51 рази частотою проявів високого (16,7%) та в 1,2 рази більшою частотою проявів вищого від середнього рівня (20,0%) соціального інтелекту порівняно з студентами-економістами (відповідно 6,7% та 16,7%). Водночас, частота представлення середнього рівня соціального інтелекту однакова (43,3%) як в вибірці студентів-психологів, так і в вибірці студентів-економістів. При цьому частота представлення результатів, які кваліфікуються як низький рівень соціального інтелекту, у студентів-економістів в 4 рази більша (13,3%) у порівнянні зі студентами-психологами (3,3%). Також фіксується відмінність у частоті проявів нижчого від середній рівня соціального інтелекту - студентів-економістів це 20,0%, в той час як у студентів-психологів це 16,7%, що є в 1,2 рази менше.

Такі відмінності у структурі соціального інтелекту можна пояснити тим, що студенти-психологи в своїх різноманітних освітніх компонентах в процесі здобуття вищої освіти вивчають засоби і прийоми розвитку комунікативних та

емпатійних здібностей, залучення до різноманітних тренінгів, активного соціально-психологічного навчання, які сприяють розвитку соціального інтелекту.

1. Одним із важливих параметрів в структурі соціального інтелекту є рефлексивність. Діагностика рефлексивності проводилась за методикою «Опитувальник діагностики рефлексії» А.Карпова (Додаток Б). Показники рефлексивності майбутніх психологів і майбутніх економістів представлені в табл. 2.3.

Таблиця 2.3 - Розподіл результатів діагностики показників рефлексивності у здобувачів вищої освіти

Рівні	Економісти		Психологи	
	30 осіб	100%	30 осіб	100%
Високий	6	20,0	7	23,3
Середній	17	56,7	21	70,0
Низький	7	23,3	2	6,7

Графічна презентація результатів діагностики рефлексивності майбутніх економістів представлені на діаграмі (Рис.2.3.)

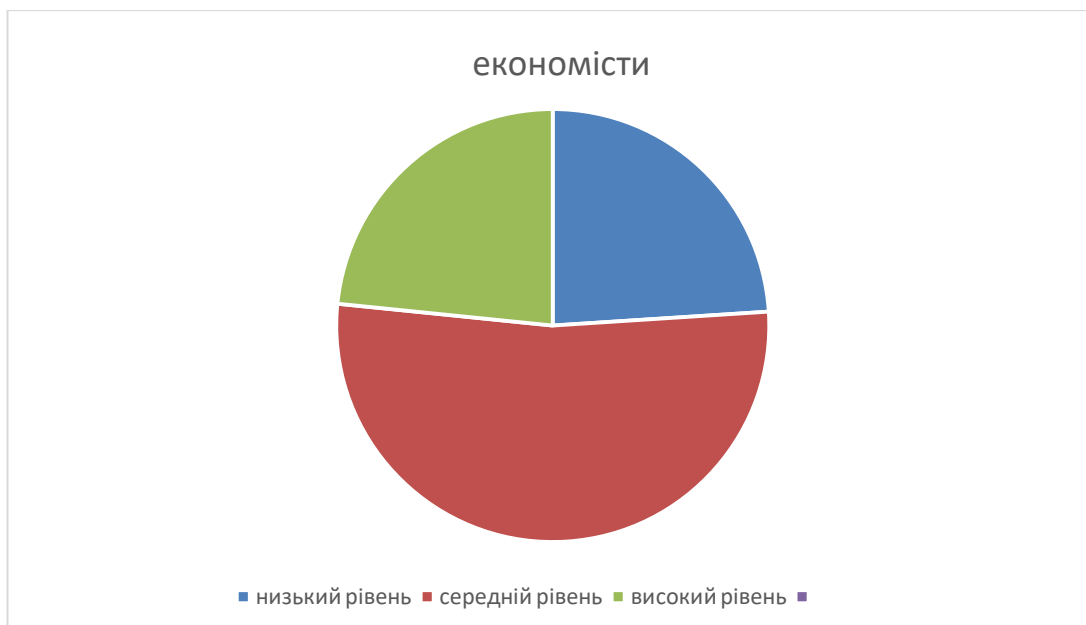

Рис. 2.3. Розподіл результатів діагностики рефлексивності за рівнями у майбутніх економістів.

Графічна презентація результатів діагностики рефлексивності майбутніх психологів представлені на діаграмі (Рис.2.4).

Рис. 2.4. Розподіл результатів діагностики рефлексивності за рівнями у майбутніх психологів.

Аналіз результатів діагностики рівня розвитку рефлексивності майбутніх психологів і економістів дозволяє зробити такі висновки.

Низький рівень рефлексивності у вибірці майбутніх економістів складає 23,3% респондентів, що є більше в 3,48 рази, ніж у вибірці майбутніх психологів – 6,7%. Середній рівень рефлексії є домінуючим за кількісними показниками як в групі економістів – 56,7%, так і в групі психологів – 70%, при цьому в групі майбутніх психологів даний показник більший в 1.23 рази, ніж в групі майбутніх економістів. Рівень високої рефлексивності є практично однаковим для двох груп – 20% для групи економістів та 23,3% для групи психологів. Отже, можна зробити висновок, що при практично однакових показниках високої рефлексивності в обох групах, низька рефлексивність притаманна майже в 3,5 рази частіше майбутнім економістам порівняно з психологами, а середній рівень рефлексивності також частіше (в 1,23 рази) відзначається у майбутніх економістів. Таким чином можемо говорити, що рефлексивність як психологічна характеристика соціального інтелекту та їх професійної компетентності переважає у майбутніх психологів, порівняно з майбутніми економістасм.

3). Для вивчення психологічних особливостей різних складових-характеристик соціального інтелекту та їх прояву серед студентів-психологів та студентів-економістів, нами була застосована «Методика діагностики соціально-комунікативної компетентності» (Е.Зеєр). Методика в якості компонентів соціально-комунікативної компетентності розглядає 5 її складових – соціально-комунікативну адаптивність, прагнення до згоди, оптимізм особистості, толерантність і фрустраційну толерантність.

Результати діагностики при застосування методики Е.Зеєра з метою вивчення та аналізу складових соціально-комунікативної компетентності (як характеристик соціального інтелекту майбутніх економістів і майбутніх психологів), представлені для першої складової «Соціально-комунікативна адаптивність» в табл. 2.4. Зауважимо при цьому, що шкалування результатів для цієї складової є обратним.

Таблиця 2.4 - Розподіл результатів діагностики соціально-комунікативної адаптивності здобувачів вищої освіти

Рівні	Економісти		Психологи	
	30 осіб	100%	30 осіб	100%
Високий	6	20,0	1	3,3
Вищий від середнього	4	13,4	2	6,7
Середній	10	33,3	9	30,0
Нижчий від середнього	6	20,0	6	20,0
Низький	6	20,0	10	33,3

Графічна презентація результатів діагностики соціально-комунікативної адаптивності майбутніх економістів представлені на діаграмі (Рис.2.5.).

Рис.2.5. Розподіл результатів діагностики соціально-комунікативної комперентності за рівнями у майбутніх економістів.

Графічна презентація результатів діагностики соціально-комунікативної комперентності майбутніх економістів представлені на діаграмі (Рис.2.6.)

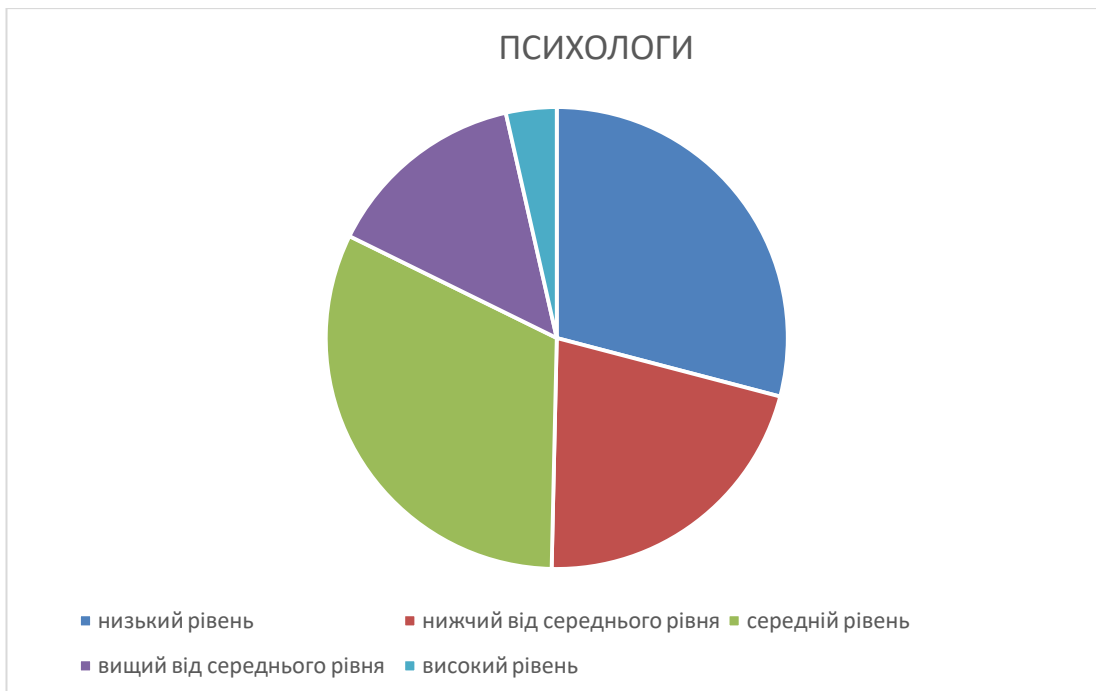

Рис.2.6. Розподіл результатів діагностики соціально-комунікативної комперентності за рівнями у майбутніх психологів.

Аналіз результатів діагностики соціально-комунікативної адаптивності (СКА) дає можливість зробити наступні висновки. Високий рівень СКА виявлено у 20% вибірці економістів, що є в 6 разів більше, ніж у вибірці психологів (3,3%). Зауважимо, що високий рівень СКА означає слабку адаптованість у соціально-комунікативній сфері. Наступний, вищий від середнього рівень СКА, означає наявність певних утруднень в адаптивності у спілкуванні. Цей рівень виявлено у 13,4% групи економістів, що є в 2 рази більшим, ніж в групі психологів (6,7%). Середній рівень СКА в об'єднаних групах є практично однаковим – 33,3% у економістів та 30% у психологів. Нижчий від середнього рівень СКА в обох групах має однаковий показник у 20%. Низькі бали, тобто низький рівень СКА, означають пластичність, гнучкість в спілкуванні, соціальне вміння взаємодіяти з людьми, мобільність та легкість пристосування до швидкозмінних обставин, соціальну активність у зовнішній комунікації. В групі економістів частота прояву цього рівня виявлена в 20%, що є в 1,67 рази менше, ніж у психологів – 33,3%.

4). Наступна складова – «прагнення до згоди». Показники діагностики за складовою „прагнення до згоди” в групах економістів і психологів представлені в табл. 2.5.

Таблиця 2.5 - Розподіл результатів діагностики за параметром „прагнення до згоди” здобувачів вищої освіти

Рівні	Психологи		Економісти	
	30 осіб	100%	30 осіб	100%
Високий	5	16,7	6	20,0
Вищий від середнього	6	20,0	6	20,0
Середній	16	53,3	12	40,0
Нижчий від середнього	2	6,7	4	13,3
Низький	1	3,3	2	6,7

Графічна презентація результатів діагностики за параметром «прагнення до згоди» у майбутніх економістів представлені на діаграмі (Рис.2.7.)

Рис. 2.7. Розподіл за рівнями результатів діагностики за параметром «прагнення до згоди» у майбутніх економістів.

Графічна презентація результатів діагностики за параметром «прагнення до згоди» у майбутніх психологів представлені на діаграмі (Рис.2.8.)

Рис. 2.8. Розподіл за рівнями результатів діагностики за параметром «прагнення до згоди» у майбутніх психологів.

Аналіз результатів діагностики параметру – „прагнення до згоди” дозволяє зробити наступні висновки:

В обох групах відзначається фокусування показників у групах середнього рівня (53,3% у психологів, що є в 1,33 рази більше, ніж у економістів - 40%). Нижчий від середнього рівень характерний для 6,7% групи майбутніх психологів, що є в 2 рази менше показника групи майбутніх економістів в 13,3%. Низький рівень виявили 3,3 % психологів, що є в 2 рази менше, ніж у економістів (6,7%). Показник рівня «вищий від середнього» є однаковий для обох груп – по 20%. Високий рівень характерний для 16,7% групи психологів, що в 1,2 рази є меншим (що є також позитивним), ніж відповідний показник 20% групи економістів. Тобто, більш конструктивний усереднений рівень толерантності як сумарний показник (середній рівень та 2 рівні навколо нього) в групі психологів є вираженим у 83,3% групи, що є більшим в 1,14 рази від такого ж показника для групи економістів – 22 особи (73,3% групи), і при цьому безпосередньо сам «середній» рівень толерантності у психологів в 1,33 рази більше, ніж у економістів.

5). Наступна складова – «толерантність». Показники діагностики за параметром «толерантність» в групах майбутніх економістів і психологів (обратне шкалування) представлені в табл. 2.6.

Таблиця 2.6 -Розподіл результатів діагностики за параметром „толерантність” здобувачів вищої освіти

Рівні	Психологи		Економісти	
	30 осіб	100%	30 осіб	100%
Високий	4	13,3	5	16,7
Вищий від середнього	4	13,3	5	16,7
Середній	10	33,3	12	40,0
Нижчий від середнього	8	26,8	4	13,3
Низький	4	13,3	4	13,3

Графічна презентація результатів діагностики за параметром «толерантність» у майбутніх економістів представлені на діаграмі (Рис.2.9.).

Рис. 2.9. Розподіл за рівнями результатів діагностики за параметром «толерантність» у майбутніх економістів.

Графічна презентація результатів діагностики за параметром «толерантність» у майбутніх психологів представлені на діаграмі (Рис.2.10.).

Рис. 2.10. Розподіл за рівнями результатів діагностики за параметром «толерантність» у майбутніх психологів.

Аналіз результатів діагностики складових соціального інтелекту за параметром „толерантність” свідчить, що показники «високий рівень» та

«вищий від середнього рівень» толерантності в обох групах є однаковими - у майбутніх психологів діагностовано по 13,3% групи. Подібна ситуація і в майбутніх економістів - там для цих двох рівнів фіксується показник в 16,7% групи. Відзначимо зразу ж, що у відповідності до специфіки шкалування складової «толерантність» в даній методиці, високі рівні, що відповідають високим балам, набраним при дослідженні, визначають такі характеристики, як нетерпимість до невизначеності, яка проявляється в завищених намаганнях виявляти однозначні усталені погляди; психологічно невважені вимоги до абсолютної чіткості вчинків у діяльності інших людей та в любых формах соціального спілкування; підвищена відсутність сумнівів, що ускладнює пошук спільних соціальних позицій щодо можливості налагодження взаємодії різних людей, ортодоксальність мислення; однозначність сприйняття: позитивний – негативний; поганий – хороший; або – або, без напівтонів; побоювання невизначеності; невміння чекати, що обумовлює передчасність дій та різних соціальних вчинків тощо. І той факт, що прояви «високого» та «вищого від середнього» рівнів толерантності з такими характеристиками є в групі психологів стабільно в 1,26 рази нижчими, ніж ці показники в групі майбутніх економістів, є позитивним.

Середній рівень толерантності в групі психологів зафіксовано в 33,3% групи, а в економістів – в 40% групи. Нижчий від середнього та низький рівні толерантності характерні в групі психологів для 12 осіб (відповідно 8 осіб (26,8%) та 4 особи (13,3%). В групі економістів ці показники обох рівнів однакові – по 13,3% (по 4 особи). Таким чином, сумарний показник толерантності (рівні «нижче від середнього» та «низький»), який характеризує вміння без ворожості відноситися до чужої думки, характеру, звичок, бути психологічно терпимим у сприйнятті інших поглядів; вміння на основі безконфліктного сприйняття толерантно спрямовувати особистісні прояви на користь справі та соціальній співпраці, у групі психологів є 40,1%, що є в 1,51 рази більше, ніж у групі економістів (26,6%).

б). Наступна складова – «оптимізм». Показники діагностики соціального інтелекту за параметром «оптимізм» в групах майбутніх економістів і психологів представлені в табл.2.7.

Таблиця 2.7 - Розподіл результатів діагностики за параметром „оптимізм” здобувачів вищої освіти

Рівні	Економісти		Психологи	
	30 осіб	100%	30 осіб	100%
Високий	1	3,3	0	0
Вищий від середнього	8	26,7	9	30,0
Середній	8	26,7	9	30,0
Нижчий від середнього	5	16,6	6	20,0
Низький	8	26,7	6	20,0

Графічна презентація результатів діагностики за параметром «оптимізм» у майбутніх економістів представлені на діаграмі (Рис.2.11.)

Рис. 2.11. Розподіл за рівнями результатів діагностики за параметром «оптимізм» у майбутніх економістів.

Графічна презентація результатів діагностики за параметром «оптимізм» у майбутніх психологів представлені на діаграмі (Рис.2.12.)

Рис. 2.12. Розподіл за рівнями результатів діагностики за параметром «оптимізм» у майбутніх психологів.

Аналіз результатів дає можливість зробити наступні висновки.

Зауважимо, що за методикою Е.Ф. Зеєра високі значення отриманих балів свідчать про песимізм, недовірливість, негативізм, розчарованість, зниження активності та енергійності у діяльності. Серед досліджуваних респондентів в групі психологів таких осіб не було виявлено, а в групі економістів – лише 3,3%. Показники за складовою «оптимізм» виначаються у психологів для двох рівнів («середній» та «вищий від середнього») по 30% на кожному, а в групі економістів ці ж два рівні також діагностовані по 26,7% по кожному. Низькі рівні балів (відповідно рівень «низький») за параметром „оптимізм” за даною методикою характеризують віру у власні можливості, життєлюбство, захопленість майбутньою професійною діяльністю та прагнення до соціально-професійної взаємодії. Таких осіб за результатами діагностики в групі економістів виявлено 26,7%, а в групі психологів 20%. Частота прояву рівня «нижчий від середнього рівня» (на основі низьких рівнів балів) є 16,6% в групі економістів і 20% в групі психологів. Отже, можна зробити висновок, що за складовою «оптимізм» досліджувані групи майбутніх психологів та майбутніх економістів практично

не відрізняються, а зафіксовані відмінності в декілька відсотків в ту чи іншу сторону кардинально не вказують на якісь тенденції.

7) . Наступна складова – «фрустраційна толерантність». Показники діагностики складової „фрустраційна толерантність” в групах здобувачів вищої освіти представлені в табл. 2.8.

Таблиця 2.8 - Розподіл результатів діагностики за параметром „фрустраційна толерантність” здобувачів вищої освіти

Рівні	Психологи		Економісти	
	30 осіб	100%	30 осіб	100%
Високий	4	13,3	0	--
Вищий від середнього	5	16,7	4	13,3
Середній	12	40,0	14	46,7
Нижчий від середнього	7	23,3	8	26,7
Низький	2	6,7	4	13,3

Графічна презентація результатів діагностики за параметром «фрустраційна толерантність» у майбутніх економістів представлено на діаграмі (Рис.2.13.)

Рис. 2.13. Розподіл за рівнями результатів діагностики за параметром «фрустраційна толерантність» у майбутніх економістів.

Графічна презентація результатів діагностики за параметром «фрустраційна толерантність» у майбутніх психологів представлено на діаграмі (Рис.2.14.)

Рис. 2.14. Розподіл за рівнями результатів діагностики за параметром «фрустраційна толерантність» у майбутніх психологів.

Відзначимо, що в умовах соціальних взаємодій високий рівень фрустраційної толерантності особистості (який визначається даною методикою Е.Зеєра високими балами) сприяє ефективності встановлення та підтримки нею різних форм соціальних контактів, що і є однією з характеристик соціального інтелекту. Такі характеристики сприяють здатності налагоджувати ефективну соціальну комунікацію та соціальні взаємодії як в міжособистісній, так і в соціально-професійних сферах діяльності. Таких осіб за даними нашого дослідження в групі психологів було виявлено 13,3%, а в групі економістів за цим рівнем – нікого. Рівень фрустраційної толерантності «вище середнього» у психологів фіксується у 16,7% групи, що в 1,25 рази більше, ніж у групі економістів. На рівні «середній» таких осіб у групі майбутніх економістів виявлено 46,7%, що на 17% більше, ніж в групі психологів (40,0%). На рівні «нижче від середнього» в групі психологів виявлено 23,3% результатів, що на 14% менше від показника 26,7% в групі економістів. «Низький» же рівень, що

характеризує знижені здатності до соціальних взаємодій, в групі психологів відзначається в 13,3%, що є в 2 рази більше, ніж в групі економістів (6,7%). Зразу ж відзначимо, що рівень «низький» фрустраційної толерантності, що характеризує низьку здатність особистості до оволодіння навичками самоконтролю, слабку здатність до зняття емоційного психічного напруження, високу невпевненість при виникненні і подоланні професійних та життєвих перешкод та при встановленні й підтримці соціальних взаємодій, в групі економістів діагностовано в 13,3% респондентів, що в 2 рази більше, ніж в групі психологів.

Отже, узагальнюючи порівняльний аналіз емпіричного дослідження за 7 параметрами, що характеризують розвиток соціального інтелекту студентів-майбутніх психологів та майбутніх економістів, можемо відзначити загальну тенденцію про те, що результати дослідження за 6 параметрами (за складовою «оптимізм» досліджувані групи практично не відрізняються, а зафіксовані відмінності в декілька відсотків в ту чи іншу сторону кардинально не вказують на якісь тенденції) виразно свідчать про локалізацію в діапазоні більш вищих рівнів показників розвитку соціального інтелекту в групі психологів. При цьому фіксується загальний більш нижчий рівень локалізації частоти показників в групі економістів. Це, на нашу думку, пояснюється більшим оволодінням і накопиченням у студентів-психологів професійних знань, прийомів, технік і засвоєнням ними навичок соціальної спрямованості та соціальної комунікації в процесі навчання в програмі різних освітніх компонентів, ніж у студентів-економістів.

Результати емпіричного дослідження відображені в авторській публікації А.Б. Захарченко [23].

2.3. Практичні рекомендації щодо розвитку соціального інтелекту в умовах університету

Розвиток соціального інтелекту в університеті може бути корисним як для особистісного зростання, так і для підвищення успішності у навчанні і майбутній

кар'єрі. Ось кілька практичних рекомендацій для розвитку соціального інтелекту в умовах університету.

1. Розвивайте свою емоційну інтелігенцію: Емоційна інтелігенція (EQ) - це здатність розуміти та керувати власними емоціями і емоціями інших людей. Розвиток EQ можна досягти за допомогою тренування усвідомлення власних емоцій та вправ на їх регулювання, а також підвищення розуміння емоцій інших людей. Наприклад, можна долучитись до тренінгів з розвитку емоційної інтелігенції, які можуть проводитись у вузі або за його межами.

2. Долучайтеся до студентських організацій: Долучення до студентських організацій, таких як студентський парламент, профспілка студентів чи спортивні клуби, допоможе вам розвивати комунікативні навички, збільшити свою мережу контактів та навчитися працювати в команді.

3. Розвивайте свою спроможність до співпереживання: Співпереживання - це здатність розуміти і відчувати емоції інших людей. Це можна розвивати, спілкуючись з різними людьми, розглядаючи різні ситуації з їхньої точки зору, а також виконуючи вправи на співчуття і співпереживання.

4. Будьте відкритими до різних культур і поглядів: В університеті зазвичай можна зустрітися з людьми різних культур та національностей. Для розвитку соціального інтелекту важливо бути відкритим до нових знайомств та різних поглядів. Спробуйте підтримувати діалог з людьми з різних культур, поговорити з ними про їхні традиції та звичаї, а також про проблеми, з якими вони зіткнулися в житті.

5. Розвивайте навички співпраці: Університет - це прекрасне місце, де можна навчитися співпраці з іншими людьми. Спробуйте працювати в команді на різних проектах, взяти участь у спільних заходах та ініціативах. Важливо навчитися прислухатися до думок та ідей інших, давати конструктивний фідбек та шукати компромісні рішення.

6. Розвивайте свою емпатію: Емпатія - це здатність сприймати та розуміти почуття інших людей. Для розвитку соціального інтелекту важливо розвивати свою емпатію, спробувати поставитися на місце іншої людини та

зрозуміти, як вона себе почуває. Спробуйте практикувати емпатію в різних ситуаціях: спілкуйтеся зі своїми друзями, сім'єю та колегами, давайте їм можливість висловити свої думки та почуття, допомагайте їм вирішувати проблеми.

7. Переборіть свої стереотипи та упередження: У кожної людини є свої стереотипи та упередження, які можуть впливати на сприйняття інших людей та наші взаємини з ними. Для розвитку соціального інтелекту важливо о визнати свої стереотипи та упередження та працювати над ними. Спробуйте зрозуміти, як вони виникли, звідки вони походять і як вони впливають на ваше сприйняття та поведінку. Розгляньте альтернативні погляди та спробуйте дізнатися про різні культури та світогляди, щоб зрозуміти їхні думки та почуття. Це можна зробити, наприклад, шляхом читання літератури, вивчення інших мов, подорожей в інші країни та спілкування з людьми різних культур та національностей. Це допоможе підвищити рівень свідомості та зробити вас більш відкритими до інших людей.

8. Активна участь в групових проектах та дискусіях. Групові проекти та дискусії є важливим елементом навчального процесу в університеті. Участь в них може допомогти розвивати соціальний інтелект, оскільки вони вимагають спілкування з колегами, вирішення конфліктів та працювання в команді.

9. Курси та тренінги з розвитку соціального інтелекту. Університети можуть також пропонувати курси та тренінги з розвитку соціального інтелекту, які можуть допомогти студентам покращити свої навички спілкування та взаємодії з іншими. Такі курси можуть включати навчання навичкам спілкування, розвитку емпатії та розуміння різних типів особистостей. Ці курси та тренінги можуть бути корисними для студентів будь-якої спеціальності, оскільки спілкування з іншими є важливим елементом будь-якої професії.

10. Вивчайте міжособистісні навички. Для розвитку соціального інтелекту необхідно навчитися взаємодіяти з іншими людьми та вирішувати конфлікти. Досліджуйте техніки спілкування, вивчайте способи розв'язання конфліктів та навички співпраці. Навички міжособистісної взаємодії можна

розвивати шляхом участі в різноманітних проектах, групових дискусіях та взаємодії з іншими студентами.

11. Практикуйте активне слухання. Активне слухання - це здатність уважно слухати іншу людину та розуміти її. Для розвитку соціального інтелекту необхідно вміти слухати інших, виявляти інтерес до їхніх ідей та переживань, і ставитися до них з повагою. Це можна робити, наприклад, шляхом активного слухання та виявлення інтересу до думок та переживань інших людей, а також вираження симпатії та розуміння їхньої ситуації.

Підсумовуючи, для розвитку соціального інтелекту в умовах університету важливо бути відкритим до різних культур та поглядів, переборювати стереотипи та упередження, створювати емоційну підтримку, вивчати невербальну комунікацію та практикувати емпатію.

Висновки до розділу

У першому підрозділі було проведено опис методики дослідження соціального інтелекту студентів вищого навчального закладу. Були обрані відповідні інструменти, що вимірюють ключові аспекти соціального інтелекту, такі як сприйняття емоцій, міжособистісні навички та емоційний інтелект. Дослідження проводилося шляхом опитування студентів за допомогою стандартизованих тестів та анкет.

Аналіз результатів дослідження показав, що студенти вищого навчального закладу мають різний рівень соціального інтелекту. Деякі студенти виявили високу компетентність у сприйнятті емоцій та встановленні позитивних міжособистісних стосунків, тоді як інші можуть мати потребу в покращенні цих навичок. Були виявлені певні тенденції та взаємозв'язки між рівнем соціального інтелекту та іншими показниками, такими як академічна успішність та ступінь задоволеності взаєминами з оточуючими.

Отже, узагальнюючи порівняльний аналіз емпіричного дослідження за 7 параметрами, що характеризують розвиток соціального інтелекту студентів-

майбутніх психологів та майбутніх економістів, можемо відзначити загальну тенденцію про те, що результати дослідження за 6 параметрами (за складовою «оптимізм» досліджувані групи практично не відрізняються, а зафіксовані відмінності в декілька відсотків в ту чи іншу сторону кардинально не вказують на якісь тенденції) виразно свідчать про локалізацію в діапазоні більш вищих рівнів показників розвитку соціального інтелекту в групі психологів. При цьому фіксується загальний більш нижчий рівень локалізації частоти показників в групі економістів. Це, на нашу думку, пояснюється більшим оволодінням і накопиченням у студентів-психологів професійних знань, прийомів, технік і засвоєнням ними навичок соціальної спрямованості та соціальної комунікації в процесі навчання в програмі різних освітніх компонентів, ніж у студентів-економістів.

На основі отриманих результатів були сформульовані практичні рекомендації щодо розвитку соціального інтелекту студентів. Рекомендації включають такі аспекти, як організація тренінгів та семінарів з розвитку міжособистісних навичок, створення сприятливого середовища для взаємодії та співпраці, інтеграція елементів соціального інтелекту у навчальні програми та підтримка студентів у їхньому особистісному зростанні.

Здійснені дослідження підтверджують важливість розвитку соціального інтелекту у студентів вищих навчальних закладів. Результати діагностики соціального інтелекту студентів надають цінну інформацію для розробки програм та заходів, спрямованих на підвищення рівня соціального інтелекту в умовах університету. Розвиток соціального інтелекту є важливим елементом підготовки студентів до майбутньої кар'єри та успішної соціальної адаптації в суспільстві.

ВИСНОВКИ

В дипломній роботі було проведено дослідження, спрямоване на вивчення психологічних особливостей соціального інтелекту здобувачів вищої освіти. Метою дослідження було виявлення рівня соціального інтелекту у студентів та вивчення його впливу на їхнє навчання, міжособистісні взаємини та адаптацію в університетському середовищі.

1. У розділі про теоретичні аспекти соціального інтелекту були проаналізовані різні підходи до його визначення та компоненти, такі як сприйняття емоцій, емпатія, міжособистісна чутливість та навички розв'язання конфліктів. Також були розглянуті особливості розвитку соціального інтелекту в університетському середовищі та його важливість для студентів у процесі навчання та міжособистісних взаємин.

Соціальний інтелект теоретично визначається як складне психологічне явище, як здатність людини розуміти та ефективно взаємодіяти з іншими людьми. Це поняття описує набір навичок та якостей, необхідних для успішної соціальної взаємодії, таких як емпатія, співпереживання, вміння спілкуватися, розв'язувати конфлікти та співпрацювати з іншими людьми. Соціальний інтелект включає в себе когнітивні та емоційні аспекти, а також включає в себе здатність розуміти інших людей, співпереживання, співпрацю та розв'язання конфліктів. Зазначається, що соціальний інтелект є важливим фактором у багатьох сферах життя, таких як міжособистісні стосунки, робота та навчання.

2. Проведені теоретичне дослідження проблеми соціального інтелекту показало, що розвиток соціального інтелекту здобувачів вищої освіти в умовах навчання у ВНЗ має психологічні особливості, по'язані з тим, що в цей період у студентів відбувається активний процес формування світогляду, свідомого ставлення до вимог суспільства та визначення власного шляху у житті. Студентський період супроводжується особливим психічним станом, яким є внутрішній конфлікт. Цей конфлікт виникає внаслідок зіткнення протилежних ціннісних орієнтацій, потреб, інтересів і прагнень особистості. Розвиток

соціального інтелекту здобувачів вищої освіти в умовах навчання у ВНЗ перебуває під впливом складного багатоаспектного комплексу впливів, який включає психологічні, фізіологічні, особистісні, соціальні, професійні, організаційні, громадські, навчальні та інші фактори, зокрема вплив на розвиток соціального інтелекту надають також і умови війни.

З'ясовано, що соціальний інтелект у умовах навчання у ВНЗ включає в себе складові, які взаємодіють між собою та впливають на рівень розвитку соціальної компетентності студента. До таких складових відносяться емпатія, рефлексія соціальна та комунікативна компетентність, саморегуляція, соціальна ініціативність, фактор професійної спрямованості навчання та ін., що й визначає психологічні особливості розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти.

3. У розділі, присвяченому організації емпіричного дослідження, були описані методики та інструменти, використані для діагностики соціального інтелекту студентів. Для дослідження та проведення тестувань були використані стандартизовані валідні та надійні психодіагностичні методики.

У результаті аналізу отриманих результатів емпіричного експерименту було встановлено, що підтверджується гіпотеза дослідження, про те, що показники розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти, які здобувають психологічну освіту, відрізняються певними психологічними особливостями від показників розвитку соціального інтелекту студентів економічних спеціальностей.

Узагальнюючи порівняльний аналіз емпіричного дослідження за 7 параметрами, що характеризують психологічні особливості розвитку соціального інтелекту студентів-майбутніх психологів та майбутніх економістів, можемо відзначити загальну тенденцію про те, що результати дослідження за 6 параметрами (за складовою «оптимізм» досліджувані групи практично не відрізняються, а зафіксовані відмінності в декілька відсотків в ту чи іншу сторону кардинально не вказують на якісь тенденції) виразно свідчать про локалізацію в діапазоні більш вищих рівнів показників розвитку соціального

інтелекту в групі психологів. При цьому фіксується загальний більш низький рівень локалізації частоти даних показників в групі економістів. Це, на нашу думку, пояснюється більшим оволодінням і накопиченням у студентів-психологів професійних знань, прийомів, технік і засвоєнням ними навичок соціальної спрямованості та соціальної комунікації в процесі навчання в програмі різних освітніх компонентів, ніж у студентів-економістів.

Результати проведеного емпіричного дослідження засвідчили, що рівень соціального інтелекту у студентів закладів вищої освіти може варіюватись. Деякі студенти виявили високу компетентність у сприйнятті емоцій, емпатії та навичках міжособистісної взаємодії, тоді як інші мають потребу в покращенні цих аспектів. Були виявлені зв'язки між рівнем соціального інтелекту та іншими показниками, такими як академічна успішність, ступінь задоволеності міжособистісними взаєминами та адаптація в університетському середовищі.

4. На основі отриманих результатів були сформульовані практичні рекомендації щодо розвитку соціального інтелекту студентів. Рекомендації включають організацію тренінгів та семінарів з розвитку міжособистісних навичок, створення сприятливого середовища для взаємодії та співпраці, інтеграцію елементів соціального інтелекту у навчальні програми та підтримку студентів у їхньому особистісному зростанні.

Загальний висновок дослідження свідчить про важливість розвитку соціального інтелекту у студентів вищих навчальних закладів. Відповідний рівень соціального інтелекту сприяє успішному навчанню, покращенню міжособистісних взаємин та адаптації в університетському середовищі. Розуміння та свідоме використання своїх соціальних навичок може позитивно вплинути на життя студентів під час навчання, а також на їхню майбутню кар'єру та загальну якість життя.

Продовжуючи дослідження, можна розширити його обсяг та охопити додаткові аспекти соціального інтелекту здобувачів вищої освіти. Ось кілька пропозицій для подальшого розвитку дослідження:

1. Дослідити вплив соціального інтелекту на успішність навчання студентів. Провести аналіз зв'язку між рівнем соціального інтелекту та академічними досягненнями студентів. Це можна зробити шляхом збору даних про успішність студентів та порівняння їх з результатами соціальної інтелектуальної діагностики.
2. Дослідити вплив тренінгів та програм розвитку соціального інтелекту на студентів вищих навчальних закладів. Провести експериментальне дослідження, в якому група студентів буде брати участь у тренінгах та програмах розвитку соціального інтелекту, а інша група - ні. Порівняти результати обох груп щодо соціального інтелекту, міжособистісних навичок та інших показників.
3. Дослідити вплив соціального інтелекту на студентську адаптацію в університетському середовищі. Дослідити, як рівень соціального інтелекту впливає на здатність студентів адаптуватися до нового середовища, встановлювати контакти та будувати стосунки з однокурсниками, викладачами та іншими членами університетської спільноти.
4. Розширити дослідження на інші групи здобувачів вищої освіти, такі як студенти різних спеціальностей або студенти з різними культурними та соціальними контекстами. Дослідити, як соціальний інтелект може варіюватись в залежності від цих факторів і як це впливає на навчання та міжособистісні взаємини.
5. Вивчити можливість розвитку соціального інтелекту шляхом інтеграції його елементів у навчальні програми вищих навчальних закладів. Дослідити, як включення елементів соціального інтелекту в навчальні предмети та практики може сприяти його розвитку у студентів.

Ці пропозиції можуть допомогти розширити наше розуміння психологічних особливостей соціального інтелекту здобувачів вищої освіти та спрямувати нас до впровадження практичних заходів для покращення розвитку соціального інтелекту студентів.

